

बुद्ध-धर्मया रूपरेखा



सम्पादकः

भिक्षु प्रज्ञारश्मि

Downloaded from <http://www.dhamma.digital>

बुद्ध-धर्मया रूपरेखा

[भिक्षु महाप्रज्ञा, एम्. पी. प्रधान, बौद्ध कृषि महाप्रज्ञाद्वारा
लिखित 'धर्मोदय' 'धर्मदूत' आदि पत्रिकाय् प्रकाशित रचना]



सम्पादकः
भिक्षु प्रज्ञारश्म

प्रकाशकः
उपासक उपासिकापि
गण महाविहार, काठमाडौं ।

त्रिपांगु संस्करण १०००

बुद्ध सम्बत् २५२५
विक्रम सम्बत् २०३८
नेपाल सम्बत् ११०२
ईसवी सम्बत् १९८२

Dhamma.Digital

मुः— ५।—

मुद्रकः
ॐ प्रिण्टिंग प्रेस,
बंहाल टोल, काठमाडौं ।



स्वर्गीय बौद्ध कृषि महाप्रज्ञा

Downloaded from <http://www.dhamma.digital>

तँसा

“बुद्ध-धर्मया रूप-रेखा” श्री एम. पी. प्रधानया, वयां लिपा श्री महाप्रज्ञाया, वयां नं लिपा श्री महाप्रज्ञा उपासकया प्रकाशित रचनाया छगू संकलन खः । ‘मिगु आशिकां’ न्हां वःगु रचनाय् फोटो ग्राफरं धाइ, जिह्वा महारानी याना तथाह्वा ला वास्तवय् अविद्यादेवी हे खः । उकि अविद्यादेवी मतोत्तले शान्तिदेवी दुचायेके फइ हे मखु । तर “मनया खे” धयां मव्याः, वं धुपाँय् छपु च्याःगु नं मिचाकः खनी, वन्दुकं कयेकीवले लहाः फित्तिक सनेवं लाइगु थुखेयां उखेलाः वनी । अले ला वर्मा देशया क्यवया स्वां स्वस्वं नेपाः धयंका मामं दायेका मचा जुया रुवइ च्वनी । जादूगरया जादू थुइवं खैं फुकं छर्लंग थुइथें “महा-भूत” थुइवं बुद्ध-धर्मया रेखा स्पष्ट जुइ । तृष्णा मथुतले मनूतयेसं छें कुविया हे च्वनी ।

श्री महाप्रज्ञाया खैं छचायै सःगु खैं । स्वाये सःगु विशेषतां हे थःगु लहातय् चंगु “सीताराम” या आध्यामिक अर्थ पिहाँ वये फत । ‘छिंपि पिने-पिने जि दुने-

[ग]

दुने” आध्यात्मिक विषय सुलाकासा हिते सल । वय्कलं धया दिल, “घमण्ड मंत” धातलें हे मनूयाके घमण्ड दुगु जुइ । “अहं” दतले उक्ति संसार चक्र चाहे हितो । परनिन्दाया स्वभाव न्ह्यथना तःगु वांला: । कुवानि तोतेत अधिष्ठान क्वातुकेमाः । अले दुःखयात तोता वने फइ । रचना मध्ये “क्रोध” सुसंगठित जू । च्वं निसें क्वय थ्यंक छ्गू हे सरचनाय् न्ह्याना च्वंगु थव रचनाय् क्रोधया ब्यूत्पत्ति व क्रोधया विविध स्वरूप न्ह्यथना तःगु दु, लिसें क्रोधया प्रतिफलं याना अन्यायं त्याकल धका मती तया सीहा अवतारी लामा हे धुं जुया च्वंगु दृष्टान्तं मनय् हे थुं द्यू । ‘विचित्र विचित्रता’य् भिक्षु महाप्रज्ञायागु संवेदनशील, धार्मिक प्रवृत्ति, भावुक कलाकार प्रकृतिया पुलांगु ह्लासाया लुमंति दु ।

साहित्य-साधना सम्बन्धी रचनाय् मारृभाषा ममतां जाया च्वंगु दु । वंगु युगं नेपाल भाषायात दुःख ब्यूसां आः वी फइ मखुत धयागु मनं तुना दु । तंत्र मंत्र यंत्रया वाखैत वांला जू । बुद्धया भाषाय् पालि भाषाया महत्व क्यनेत स्वःगु जुया नं क्यना च्वंगु भाषाया हे कारणं खँ क्वातुइ मफुत । यथार्थ ‘ज्ञान’ व ‘छलफत’ वसपोल वौद्ध कृषि महाप्रज्ञायागु दक्षिके लिपा प्रकाशित रचना खः ।

जित लुमं, ‘धर्मोदय’ सम्पादनया इल्य् पुलां पुलांपि च्वमितयेत छको जि पौ च्वया अले गुलिखे ह्लाना त्वमना वंये जाःपि च्वमितयेसं हानं रचना छ्वया हल । उक्ति मध्यय् श्री एम्. पी.

तँसा

“बुद्ध-धर्मया रूप-रेखा” श्री एम्. फी. प्रधानया, वयां लिपा श्री महाप्रज्ञाया, वयां नं लिपा श्री महाप्रज्ञा उपासकया प्रकाशित रचनाया छगु संकलन खः । ‘मिगु आशिकां’ न्हां वःगु रचनाय् फोटो ग्राफरं धाइ, जिह्वा महारानी याना तथाह्या ला वास्तवय् अविद्यादेवी हे खः । उकि अविद्यादेवी मतोत्तुले शान्तिदेवी दुचायेके फइ हे मखु । तर “मनया खे” धयां मव्याः, वं धुपांय् छपु च्याःगु नं मिचाकः खनी, वन्दुकं कयेकीवले लहाः फित्तिक सनेवं लाइगु थुखेयां उखेलाः वनी । अले ला वर्मा देशया क्यवया स्वां स्वस्वं नेपाः ध्यंका मामं दायेका मचा जुया खवइ च्वनी । जादूगरया जादू थुइवं खैं फुकं छर्लंग थुइथे “महा-भूत” थुइवं बुद्ध-धर्मया रेखा स्पष्ट जुइ । तृष्णा मथुतुले मनूतयेसं छें कुविया हे च्वनी ।

श्री महाप्रज्ञाया खैं छचायै सःगु खैं । स्वाये सःगु विशेषतां हे थःगु ल्हातय् चंगु “सीताराम” या आध्यामिक अर्थ पिहाँ वये फत । ‘छिपि पिने-पिनें जि दुने-

[ग]

दुने” आध्यात्मिक विषय् सुलाकासा हीते सल । वय्कलं धया दिल, “घमण्ड मंत” धातलें हे मनूयाके घमण्ड दुगु जुइ । “अहं” दतले उक्ति संसार चक्र चाहे हिनो । परनिन्दाया स्वभाव न्ह्यथना तःगु वांलाः । कुवानि तोतेत अधिष्ठान कवातुकेमाः । अले दुःखयात तोता बने फइ । रचना मध्ये “क्रोध” सुसंगठित जू । च्वं निसें वत्र्य थयंक छ्यगु हे सरचनाय् न्ह्याना च्वंगु थव रचनाय् क्रोधया व्यूत्पत्ति व क्रोधया विविध स्वरूप न्ह्यथना तःगु दु, लिसें क्रोधया प्रतिफलं याना अन्यायं त्याकल धका मती तया सीह्य अवतारी लामा हे धुं जुया च्वंगु दृष्टान्तं मनय् हे थुं द्यू । ‘विचित्र विचित्रता’य् भिक्षु महाप्रज्ञायागु संवेदनशील, धार्मिक प्रवृत्ति, भावुक कलाकार प्रकृतिया पुलांगु ह्लासाया लुमंति दु ।

साहित्य-साधना सम्बन्धी रचनाय् मातृभाषा ममतां जाया च्वंगु दु । वंगु युगं नेपाल भाषायात दुःख व्यूसां आः वी फइ मखुत धयागु मनं तुना दु । तंत्र मंत्र यंत्रया वाख्यंत वांला जू । बुद्धया भाषाय् पालि भाषाया महत्व व्यनेत स्वःगु जुया नं क्यना च्वंगु भाषाया हे कारण खँ क्वातुइ मफुत । यथार्थ ‘ज्ञान’ व ‘छलफत’ वसपोल बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञायागु दक्षिणे लिपा प्रकाशित रचना खः ।

जित लुमं, ‘धर्मोदय’ सम्पादनया इलय् पुलां पुलांपि च्वमितयेत छको जि पौ च्वया अले गुलिखे ह्लाना त्वमना वंयें जाःपि च्वमितयेसं हानं रचना छ्वया हल । उकी मध्यय् श्री एम्. पी.

प्रधान नं छह्य खः । छग् रचना छु पिकया । निग् कापि
 रचना वल । स्वंग् रचना छु पिकया विया, रचनाया च्यागू
 किग् कापि हे वल । वसपोलयागु अनेक अनुभव, अनेक उपमा,
 अनेक दृष्टान्त लिसें बुद्धधर्म वा बौद्ध-दर्शन च्वया हइग् रचना
 सम्पादन याये भति अःपु मज् । अथे नं भाय् ल्वयेक त्वाथला
 प्रसंग स्वाःगु अनुभव, उपमा व दृष्टान्तं धर्म खँ हनेगु याना ।
 जित गुलि तक लुम् थुगु सफूती च्वंगु बुद्धया भापा' व 'छलफल'
 अले कविता तोता थुगु सफूया व्याकंक रचना अवले हे
 सम्पादित जूगु खः । अक्ष जित लुम्, थुजागु मेमेगु सम्पादित
 रचना नीगूति नं अप्रकाशित कथ दये मानिगु खः । यःगु थ
 जु, श्री एम्. पी. प्रधान बुलुं श्री महाप्रज्ञा उपासक कथं न्ह्यां
 छाल । अले लिपा वना वय्कः वसपोल बौद्ध क्रृषि महाप्रज्ञा
 हे जू विज्यात । थुकथं थव रचना संकलनय् भिक्षु महाप्रज्ञा, श्री
 एम्. पी. प्रधान लिपा हानं बौद्ध क्रृषि महाप्रज्ञा जू विज्या:-
 वलेया वसपोलयागु चितन मननया क्रमिक इतिहास नं खः ।
 सफूती च्वंगु कविता व्याकंक धाइ भोँ खालि जूवःथाय् सदुप-
 योग याना तःगु वसपोलयागु कवितात खः । थुपि कवितात
 गुलि भिक्षु महाप्रज्ञां तःसकं ह्यापां च्वया तया विज्याःगु खःसा
 गुलि बौद्ध क्रृषि जुइ धुंका तःसकं लिपा तिनिया कविता खः ।
 गुलि "कविता"या अर्थ हे मदु ।

भिक्षु महाप्रज्ञाया शिष्य जुया विज्याकह्य पूज्य प्रज्ञारश्मि
 भन्तेनं वसपोलया स्मृतिस वसपोलयागु रचना सम्पादन याना
 वांलागु नमूना न्ह्योने तया विज्यात । सफू न्ह्याहुसिनं व्वनेबले

न्याइपुगु जुइ, आपालं घट लगे जुइगु जुइ, आपालं नुगलय्
थुं दिक ज्ञान वीगु जुइ, जु हें जुइ । उकि थृकी जित भ्याः हे
शंका मदु, थव सफू सकसिनं न्याना व्वनी, न्याना व्वंके वी
अथवा व्वंकेत न्याके वी । सफू याकनं हे फुइ । अस्तु !

गण महाविहार

६/६/२०३८

- भिक्षु सुदर्शन



[४]

प्रधान नं छह्य खः । द्यगु रचना छु पिकया । निगू कापि
रचना वल । स्वंगु रचना छु पिकया विया, रचनाया च्यागू
किगू कापि हे वल । वसपोलयागु अनेक अनुभव, अनेक उपमा,
अनेक दृष्टान्त लिसे बुद्धधर्म वा बौद्ध-दर्शन च्वया हइगु रचना
‘सम्पादन याये भति अःपु मज् । अथे नं भाय् लवयेक त्वाथला
प्रसंग स्वाःगु अनुभव, उपमा व दृष्टान्तं धर्मं खैं हनेगु याना ।
जित गुलि तक लुमं थुगु सफूती च्वंगु‘बुद्धया भाषा’ व ‘छलफल’
अले कविता तोता थुगु सफूया व्याकक रचना अवले हे
सम्पादित जूगु खः । अरु जित लुमं, थुजागु मेमेगु सम्पादित
रचना नीगूति नं अप्रकाशित कथ दये मानिगु खः । यःगु थ
जु, श्री एम्. पी. प्रधान बुलुं श्री महाप्रज्ञा उपासक कथं न्ह्यां
काल । अले लिपा वना वय्कः वसपोल बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा
हे जू विज्यात । थुकथं थव रचना संकलनय् भिक्षु महाप्रज्ञा, श्री
एम्. पी. प्रधान लिपा हानं बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा जू विज्या:-
वलेया वसपोलयागु चितन मननया क्रमिक इतिहास नं खः ।
सफूती च्वंगु कविता व्याकक धाइ भों सालि जूवःथाय् सदुप-
योग याना तःगु वसपोलयागु कवितात खः । थुपि कवितात
गुलि भिक्षु महाप्रज्ञा तःसकं ह्यापां च्वया तया विज्याःगु खःसा
गुलि बौद्ध ऋषि जुइ घुंका तःसकं लिपा तिनिया कविता खः ।
गुलि “कविता”या अर्थ हे मदु ।

भिक्षु महाप्रज्ञाया शिष्य जुया विज्याकह्य पूज्य प्रज्ञारश्म
भन्तेन वसपोलया स्मृतिस वसपोलयागु रचना सम्पादन याना
वांलागु नमूना न्ह्योने तया विज्यात । सफू न्ह्याह्यसिनं व्वनेबले

[३]

नह्याइपुगु जुइ, आपालं घट लगे जुइगु जुइ, आपालं नुगलय्
थु दिक ज्ञान वीगु जुइ, जु हे जुइ । उकि थुकी जित भ्याः हे
शंका मृदु, थव सफू सक्सिनं न्याना व्वनी, न्याना व्वंके वी
अथवा व्वंकेत न्याके वी । सफू याकनं हे फुइ । अस्तु ! .

गण महाविहार

६/६/२०३८

- भिक्षु सुदर्शन



[४]

निगृ शब्द



स्वर्गीय बौद्ध
ऋषि महाप्रज्ञा
धायेवं ह्य
मस्यूपि उपा-
सक उपासि-
कापि थीकन्हे
सु दये हे थाकुइ ।
वसपोलयातगुलि-
सिनं बौद्ध ऋषि
कथं ह्यसीका
तःसा गुलिसिनं
नेपाल भाषाया
सेवक कथं
ह्यसीका तःगु

दु । गुलिसिनं नेपालय् बुद्ध-धर्मया पुनर्जगरणया इलयथा
न्ह्यजुवाःपि मध्यय् छह्य न्ह्यजुवां कुथं ह्यसीका तःसा, गुलिसिनं
लिपा हानं गुरु कथं लुमंका तःगु दु । जि गवले न्हापां वसपोल-
यात ह्यसीका अवले वसपोल छह्य शान्त एवं प्रभावशाली
व्यक्तित्वं जाह्य भिक्षु खः । ध्व ख॑ वि. सं. १६६३ सालयागु
खः । वसपोल अवले भिक्षु वेशे पूज्य अमृतानन्द भन्ते (अवले
श्रामणर तिनि) नापं भोजषुर विजया:गुजुगच्चवन । वसपोलपिनिगु

[छ]

मुमधुर उपदेश न्यना आपालं मनूतयेत प्रभाव परे जुल । जित
नं मेमेपि धर्म पासापितये विराग-धर्म थिल । अले वि. सं.
१६६६ स पूज्य सुवोधानन्द भन्ते (अबले गृहस्थ तिनि) व
जि प्रव्रजित जुइत छें पिहाँवया । वसपोल कुशीनगरय् विज्याना
ऊ. चन्द्रमणि महास्थविरया पाखे श्रामणेर जुया विज्यात ।
जि थः जक कालिम्पोङ्ग वना अव त्रिपाई डांडाय् च्वंगु प्रज्ञा-
चैत्य महाविहारय् स्वांयापुःही खुनु भिक्षु महाप्रज्ञाया पाखे
श्रामणेर जुया । थुकथं भोजपुरय् चुलि जाःगु थद्वा व विराग-
धर्म जित कालिम्पोङ्ग थयंका बैशाख पुन्ही खुनु श्रामणेरयामा
विल । हानं भोजपुरया जिहा धर्मोपदेशक भिक्षु महाप्रज्ञा अन
जिहा श्रामणेर प्रव्रज्या आचार्य जुयाविज्यात । अरु वसपोलया
थाय् हे निदं स्वदं नापं च्वंना । छुं पालि भाषा व बुद्ध-
धर्मया अध्ययन याना वि. सं. १६६६ स कालिम्पोङ्ग तोता
काठमाडौं वया । किन्दोल विहारय् वसा चं वया । किण्डोल
विहारय् अबले पूज्य धर्मालोक भन्ते व पूज्य अमृतानन्द भन्ते
विज्याना च्वंगु जुल । थुकथं कालिम्पोङ्ग जि नेपाः वये धुका
लिपा जि जिगु लैय् लाः वन, वसपोल भिक्षु महाप्रज्ञा नं थःगु
लैय् अर्थात् एम्. पी. प्रधानया लैय् लाः वन । अथे नं जित
थःगु मातृभापां धर्म खँ न्यने, बने दया भति भति धर्म खँ
कनेगु अभ्यास नं जुसेंलि मनय् साहस व शान्ति है वृद्धि
जुँ वन ।

अले छुं दि लिपा पूज्य महानाम भन्तेयात व जित नापं
सारनाथय् विक्रम संवत् २००० सालं वर्षावास सिध्येवं कात्तिक
[ज]

कृष्ण चतुर्दशी खुनु पूज्य गुरुवर स्व० चन्द्रमणि महास्थविरया
उपाध्यायत्वय् उपसम्पदा लाभ जुल । व हे दैं काठमाडौं
वया । वर्षावास च्वना । तर बुद्ध धर्म महीपिन चुकू वल्लाना व
धायेवं याउँक पत्या: याइपि राणा शासकतये सत्ता तनी धका
ग्याना धर्म प्रचार यायेगु तोते मखु धाःग्या कारण् देशं पिहाँ
बने माल । नेपालं पितिना छ्वःपि मध्यय् धर्मलोक भन्ते,
सुवोधानन्द भन्ते व जि कुशीनगरर् गुरुया थाय् च्वे वना ।
अन दुःख सुखं स्वला हना सारनाथ वयावले श्रीलंकायापि तीर्थ
यात्राय् वःपि भन्तेपि नाप लात । जि न अले व हे सालं
श्रीलंका वनागु जुल । लंकाय् पूज्य रत्नपाल महास्थविर जिह्वा
धर्माचार्य जुया विज्यात , वसपोलं थःगु सापगोड पिरीवेणय्
जित पालि त्रिपिटक अध्ययन यायेगु अवसर विदा विज्यात ।
थुकथं भोजपुरय् न्यनागु, कालिम्नोङ्गय् भतिचा क्वातुकागु धर्म
खँ अन श्रीलंकाय् स्वये व बालाक ढ्वने खन । जित संतोष
जुल ।

Dhamma.Digital

स्वदैं लिपा पूज्य धर्माचार्य गुरुयके विदाकया थःगु देशय्
लिहाँ वया । अबले तकं श्री इ जुया च्वंहा प्रधानमंत्री पद्म
शम्शेर देशं पितुंपि भिक्षुपि हानं थःगु देशय् वयेजी धंकूगु
खः । थः देशय् वया थः रहाया च्वने धुगु सुमंगल
विहारय् तु हानं च्वं वना । अन हे च्वच्वं अले वर्माय् छट्ट
संगायना जुल । थुगु संगायनाय् नेपाल पाखें प्रतिनिधि जुया
वि. सं. २०११: (बु. सं. २४६८) स वर्माय् वनागु जुल । अन

[क]

वर्मा देश स्वया थःगु धर्म संस्कार छन क्वातुल । द्वलंद्वः भिक्षुपि
छथासं विज्याना पालि त्रिपिटक संगायना जूथाय् फेतुइ खना
अहोभोग्य मालपाः ।

वर्मा लिहाँ वया थःगु देशय् भगवान बुद्धयागु उपदेश कथं
“चरथ भिक्खवे चारिकं” धर्मय् पलाः तया । गवलें भोजपुर,
गवलें चैनपुर, गवलें धरान विराटनगर, गवलें लुम्बिनी, बुटवल
पाल्या तन्सेन व पोखरा चाहिला । धर्मया अध्ययन व प्रचार
क्रमय् यदाकदा अतीतया भिक्षु महाप्रज्ञा लुममंगु मखु, तर
लुमसंसां वसपोल हे धया विज्याथं छिपि छखें छखें जि छखें
छखें जुया च्वन ।

श्री एम्. पी. प्रधान नामं वसपोलयागु रचना हानं
“धर्मोदय”य् खने दया वल । जि बनेगु यायां वना । गवलें
गवलें अतीतया घटनां जित श्रद्धां नुगः खुलुलु नं मिका मब्यूगु
मखु ।

वि. सं. २०१६ साल पाखे श्री एम्. पी. प्रधान हानं
श्रीघलय् बौद्ध कृषिया आकांक्षा लिसें विज्याना च्वंगु खन ।
थुखे वि. सं. २०२० सालं आयुष्मान सुदर्शनया न्हापांगु कुतलं
गण महाविहार जीर्णोद्धार जुइगु ज्या जुइवं जि नं आवासिक
कथं गण महाविहारय् च्वने धुंगु खः । बौद्ध कृषि महाप्रज्ञा नं
छको हानं नापं गण महाविहारय् च्वं विज्यावले वसपोल नापं
च्वने खन । कालिष्ठोङ्गय् थः परिवार सदांयात त्याग याना
बौद्ध कृषि जुया विज्याक्ष्य महाप्रज्ञा नं गुवले गण महा-
विहारय्, गवले सुमङ्गल विहारय्, गवले धर्मचक्र आश्रमय्

च्चना विज्यात । अन्त्य वसपेल दिल्ली वजारय घटे कुलय
आश्रम दयेका स्थायी कथं च्चना विज्यात । धवया दथुइ वि. सं.
२०३५ माघ १४ गते, हानं छको १८ ह्या मनूया पुचः लिसे
सुवोधानन्द भन्ते व आयुष्मान मुमङ्गल लिसे चाहु वना ।
वर्मा मोलमिन आदि न्हून्हूगु ह्तापा मवनानिगु थासय् चाहिला
थाइलैण्ड वना । बुद्धधर्म जां थीगु स्वंगूगु वौद्ध देश स्वये खना
जित आपालं लयताः वल । अन धर्मया यथार्थ परिचालन व
श्रद्धा भक्ति खना जित साव हे प्रभाव लात ।

थुक्तं धर्म प्रचारया लय् सकले छथाय् खःसां, धःथ
शक्ति व थःथः बुद्धि प्रचारया लय् धर्म पालनया लय् प्रत्येक
शक्ति थःथः लय् नं खः । वौद्ध ऋषि महाप्रज्ञां हानं सफु
च्चयेगु, धर्म साकच्छा यायेगु व ध्यान भावना यायेगु स्यना
यंका विज्यात । जि नं इलय् विलय् नाप लाःसां थः नं धर्म
पालन व धर्म प्रचारया लय् जुयावं च्चना । अथे जुयावं
च्चनावले वसपोलयात ह्तापां रोगं प्रष्ट यात खनी । शरीर नं
वृद्ध जुल । लिपा जूलिसे सने हे मफयेक तःको मछि लासाय्
लात । अवले नं इलय् विलय् स्वः वना । वौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा
७८दैँ दुवले वसपोलयात रोगं ज्वंगु जबनां यात । वसपोलया सेवा
याना च्चंपि श्रद्धालु उपासक व उपासिका पिसं न्ह्याक्क उपाय
याःसां छुं शीप लगे मजुल । वि.सं. २०३५ चैत्र ६ गते बिहीबार
खुनु ध्वानय् च्चंह्यथे फेतुना ध्यानया मुद्राय् छ्यों धस्वाका हे
सुधसिया ६।३० ताः इलय् नश्वर शरीर त्याग याना परलोक
जुया विज्यात । शरीरया अन्तिम स्वभाव धर्म ध्व हे नं जुल ।

“ब्याक संस्कार अनित्य” “सब्बे संखारा अनिच्चा” धयागु
तथागत अहंत् सम्यक् सम्बुद्धयागु नं उपदेश खः ।

वसपोल वौद्ध क्रृषि मत । तर वसपोलयागु ललित विस्तर
म्बचित् शुद्धि मार्ग आदि सफू छीत दनि । वसपोलयागु गुलिम्ब
उपदेशं छीत लुमंका लुमंका ब्यूनि । छन्हु विचार वल,
“धर्मोदय” आदि पत्रिकाय् चिच्याय् दना च्वंगु लेखत छ्याय्
छाय् माः महने ? थुपि लेख वसपोलया पुनवैराग्य कालया
चितन मनन नं खः । लेख उकि गुलि सारै हे गम्भीर जूसा,
गुलि भावात्मक जुया च्वन । गुलि लेख थुइके अःपुर्ये च्वंसा
गुलि लेख थुइकेत भति थाकुइ नं फु । लेख विषयगत कथं
हनेगु सिबे उकि लेख पिहाँ वःगु समयगत कथं हनेगु याना ।
क्लापां पिहाँ वःगु लेख क्लापा, लिपा पिहाँ वःगु लिपा लाका ।
जित आशा दु, थुपि लेखं बोद्ध क्रृषि महाप्रज्ञाया ज्ञान व
उपदेश थुइकेत ग्वाहालि याइ हानं श्रद्धालुपिनिगु धर्मया ज्ञान
वल्लाकेत ववातुकेत उकि तिवः वी ।

सफू पिकायेत ग्वाहालि याःपि सकल श्रद्धालु उपासक
उपासिकापित जिगु दुनुगलं निसें साधुवाद दु ।

सफू हनेत व माःगु कथं विचाः विद्या बिज्याःगुली
आयुष्मान मुदर्शनयात दुनुगलं निसें कृतज्ञता सम्झे जुया,
वसपोलयात नं जिगु साधुवाद दु । अन्तय् सफू वांलाक थाना
ब्यूगुली प्रेसयात नं जिगु धन्यवाद दु ।

गण महाविहार

२०/६/२०३८

— भिक्षु प्रज्ञारश्म

लसताया ख—

थ श्वर्गीय महाप्रज्ञाजुया जीवनकाले भिक्षु अवस्थां
निसें, इलेविलेया बुद्ध-धर्मं सम्बन्धिया लेख धर्मोदय
पत्रिकादिस उल्लेखित जुया च्वंगु रचना समयोचित कथं
प्रकाशित जूगुली हर्षं दु । लुमंसि वःगु वसपोल महाप्रज्ञाजुया
सफूया रूपे कृत गुणया आभारि खै छत्वाः च्वया ।

भिक्षु महाप्रज्ञायागु सत् संगत् जिमित चूलागु विक्रम
संवत् १६६३ साल पौष महिना नेपालया पूर्व भोजपूर टक्सारे
विजयावले खः ।

जिपि भोजपुरया उपासक उपासिकापिसं स्वागत याना ।
अमृतानन्द भन्तेन श्रामणेर जुया अन हे विजयाना च्वंगु खः ।
उकि जिमि पासापिसं धनि पीन्यादै न्हो हे महाप्रज्ञाजुया संगत
याना बुद्ध-धर्मया शिक्षा ज्ञान-धर्म उपदेश न्यना शील समाधि,
प्रज्ञा विदर्शना भावनादि नं प्राप्त याना थेरवादी धर्म कथं बुद्ध
पूजा ध्यान-भावना सूत्रधाठ इत्यादि याना मनुष्य जीवनया
सार पुण्य संग्रह याना च्वनै दुगु लसताया खै खः । व हे इले
वसपोल महाप्रज्ञा भिक्षु व अमृतानन्द श्रामणेरपिनि सत्
संगत याना च्वच्वं महाप्रज्ञाजुं बुद्ध मूर्ति दय्का विज्यात । कुल-
धन शाक्यपिसं दय्का तःगु सतले हे विहार रूपं शाक्यमुनि
विहार नामकरणयाना बुद्ध यात्रा ग्रामे चाःहिका प्रतिस्थापना
जुल । मन थौं तक नं पुण्य संचय यायेगु थाय् जुया च्वन ।

[३]

ऋग्मशः लिपा महाप्रज्ञाजुया जीवने रोगया कारणं गबलें
उपासक गबलें गृह त्याग याना हानं त्यागमय जीवन हनेगु इच्छां
वसपोल महाप्रज्ञाजु वि० सं० २०१६ सालं काठमाडौं श्रीघः
विहारे विज्यात । यःगु अभिलाषा प्रकट याना भिक्षु सुवोधा-
नन्दयाके दश सुचरित्रशील ग्रहण याना स्वइच्छां बौद्ध ऋषि
महाप्रज्ञा नामकरण जुल ।

वसपोलया पाखे थेरवादी बुद्ध-थर्मे आपालं धर्म प्रचारयाना
लेख सफू प्रकाश इले बिले यानावं च्वंह्य खः । विशेष याना
स्मृति प्रस्थान विदर्शना ध्यानभावना भिक्षु जीवने बरमाया
अरकन देशया पटुर किलाया घोर जंगले नं भावना याना
विज्याह्य खः । वसपोल भिक्षु जीवने ध्यान सम्बन्धी स्वयं थः
ध्यानी जुया शिष्यपित नं ध्यान शिक्षा विया कर्मस्थानाचार्य
तक नं जुया विज्यात ।

वसपोलया भिक्षु जीवने व बौद्धऋषि जुया च्वंबले नं
जिमिसं आपालं वसपोल नाप बुद्ध-थर्मया सम्बन्धी ध्यान
भावनाया अवस्थां ईब्यो हने दुगु लसताया नापं थव महाप्रज्ञा-
या लेख संग्रह सफू रूपे प्रकाश यायेत आयुष्मान भिक्षु प्रज्ञारश्मि-
द्वारा परिश्रमयाना विज्यागुली हर्षया नापं स्वर्गीय महाप्रज्ञाजु
या निर्वाण शान्ति कामना यानागु जुल । सद्धर्मया चीरस्थाई
जुयमाः । अस्तु !

— भिक्षु सुवोधानन्द महास्थविर

विषय-सूचि

- भिंगु आशिका
कल्पना—कृमुम
ज्ञान लंगु सागर (कविता)
मनया खे
बुद्ध-धर्मया द्वगु रेखा
ज्ञानमाला (कविता)
अले जि हिला
छिपि पिनें-पिने जि दुनें दुनें
संसार चक्र (कविता)
संसारया घटिकारक घमण्ड
अनित्य (कविता)
परनिन्दा
दुःख व मन
मरणानुस्मृति (कविता)
ओध
विचित्र-विचित्रता
माहित्य-साधनाः निस्वार्थताया उपासना
मंत्र, तंत्र, यन्त्र
बुद्ध-धर्म
नर्क (कविता)
बुद्ध्या भाषा
यथार्थ ज्ञान
च्छलकल
भिंगु च्याका लै
दुःख सत्य

“नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स”

भिंगु आशिका

— श्री एम० पी० प्रधान

न्हि छकः स्वंगु जन्मयागु खँय् विचार यायगु न छ्यू
उत्तमगु हे ध्यान खः । न्हाप्पां वर्तमान जन्मयागु विचार
यायगु । यथा—जि छाय् छु अवस्थाय् लाना च्वन ? धनी ला,
गरीव ला ? अंग पूर्ण ला वा अपूर्ण ला ? सुखी ला वा दुःखी
ला ? इत्यादि तथा व व अवस्थाया कारण माला स्वेगु ।
कारण मुख्य न निगू दै । छ्गू थुगु जन्मयागु देश, काल व
ज्या, भेगु पूर्व जन्मयागु कर्म अर्थात् प्रारब्ध । थुजागु खँय् थःगु
जक विचारं मगात धासा विद्वान् पिन्थाय् वना न्यनां, छलफल
याना नं सीके माः ।

थः थह्य यानागु विचार वा छलफल द्वारा थुगु वा पूर्व
जन्मे जिथे थथे यानागुलि आ जित थुजा थुजागु अवस्था जुसेली
लिपा वा लिपायागु जन्मे जिकथं ज्वीकेत वा थुगुकथं मज्वीकेत
आ जिं थुगु धर्मकार्य याय् माल धैगु सत् विचार लुया वई ।

थःके लुया वोगु सत् विचारानुसारं पुण्य कर्म याय् फत धासा पूर्वं जन्मे आशिका याना वयागु दुधका सीकेगु । यदि मफुत धासा जाकि छह्यू जक दान विल, स्वां छको जक द्योयात छात वा नःदां पञ्चदान हे न्याय्कल धासा नं ‘थह्यू’ स्यूगु सत् विचारानुसारं पुण्य कार्य याय् फय्मा धका आशिका याय्गु । थुकथं आशिका पूर्णं गुया सत् विचारानुसारं कर्म शुद्धि ज्वी, कार्यं पूर्णं याय् फै ।

संसारे व्यवहारे मभिगु हे ज्या, याना च्वोसां मने नं सत् विचार मह्या असत् विचार मुक्कपि मनूत दुर्लभ हे ज्वी । मुं छह्य मनुखं छु छता वस्तु खुया काल, व सिया पुलिसं ज्वना यंकल । विचारीं न्यनी ‘छं फलानागु वस्तु खुया कयागु खःला ?’ अन व खुं जि खुयागु खः धका कदापि धाई मखु, तर खुया नुगले सत् विचारं धया च्वनी कि जि खुया कयागु मखुये जुल । अर्थात् मनुया नुगलं मभिगु खँयात सकार गुवले याइ मखु । उकिया निम्ति थःके दुगु सत् विचारं अर्ति वियाच्वंगु दय्क दय्कं नं कुवानि वा कुसंसतयागु अभ्यासं याना कुमारं ला वनीगु संसारया स्वभाव खः । अतएव सत् विचारयागु पक्ष लिना सत् विचार अनुसारं कुशल कार्य याय् मफुतले न्ह्याग्गु हे धर्म कर्म यासा नं च्वे कना थें आशिका याय्गु भि ।

[धर्मोदय २/६, बुद्ध संवत् २४६२]

कल्पना—कुसुम

—श्री महाप्रज्ञा

शरीर रूपी पुखु ! चित—ल ! ! अले व लः स्थिरं गवले च्वनी? न्हावले सनाच्वनी । चाकः कया च्वनी । यदि स्थिरं च्वंसा—च्वंगु जूसा न्हायकनेथे निर्मल स्पष्ट थःगु किपाया शान्तिदेवीया ख्वाः उकी खने दइगु, आनन्द नं प्राप्त याये फइगु ! तर अभाग्य ! फय् सन, चित्त चञ्चल जुल, अले अशान्ति स्थापना याना दुःख विल, विया नं च्वन । हे मन, छ गनं वया? छंगु देश गन ? छ सुया काय ? हुं, गनं वयागु खः, अन हे । हुं लिहाँ हुं ! छ थन च्वने दइमखु ।

‘चैतन्य देव ! जि मर्देकं छलपोलया महारानीया छुं हे कार्य सिद्ध जुइ मखु, गवले जुइ मखु । हानं छाय् जित पितिनागु?’

‘सु जिझ्य महारानी, मन ?’

‘अविद्या देवी !’

[३]

‘जिह्वा रानी ला ‘शान्तिदेवी, खः। सिवाय शान्ति
देवी गनया ‘अविद्यादेवी’ जिह्वा महारानी जुइ ?’

‘व हे अविद्यादेवी’ जिह्वा महारानी जुइ ?’

‘व हे अविद्यादेवीं छित मोहनी याना – संसार ल्वमंक-
वेहोश जुइक जिगु द्वारा सुख-शान्ति वियाः राजाधिपति
याना तल । हानं थ्व खँ ? जित मंत्री याना तल, जि हे थ्व
राजयागु हेरचार याना च्वना, अले जि विना थ्व राज पल
भर खुनु चने जुइ ? इन्द्रिय ला जिगु महूल खः। व जितोती?’

‘हुं, हुं, थन छंगु ज्या महु !’

‘मदु ?—मदु धया ला ! गय मदु ? जिके दुगु न्यागः
कैमरां जि छु यायेगु ल्वमंका च्वनागु दु ? चक्षु—कैमरां
रूप खिचे यायेगु, श्रोत—कैमरां शब्द खिचे यायेगु, ध्राण—
कैमरां गन्ध खिचे यायेगु, जिह्वा—कैमरां रस खिचे यायेगु,
अले काय—कैमरां स्पर्श खिचे यायेगु थ्व फुकं गन छ्वयेगु ?
थ्व फुक तस्वीर खिचे याना मंका स्मृतिया एलबमे तया
कल्पनाया करवरं काकाः महारानीया इच्छा जुइवले पिकया
क्यनेगु नं जिगु हे ज्या खः। बहु न्यं मेगु नं गाकक खँ—
न्हेपने चिकं तया न्य — अले राजकुमारी रतिदेवी वया योयोगु
ल्यया काइ, अरतिदेवी वयाः बांमलागु जुक काकां वांछवया ओ,
तृणादेवी वया वथें हे जागु धात्येयागु हे माः धका थुनां थुना
जुइक, धोंघों स्याक ब्वाँ ब्वाँ वना काः वनी, थमं मफुत धाःसा
बल्लापिनि सहायता नं काइ । अले प्राप्त जूसा लयेताल, मजूसा

क्रोधाग्नियागु चिरागं जित जलन व दाह याः वइगु । काम,
क्रोध, लोभ, मोह, रति, अर्रात, तृष्णादि कुमार कुमारीपि
थःथःगु इच्छानुसारं पुरे मजुइवं दरवार हे दिनि दिनि मिक
तिति न्हया दुःख विया च्वनी, व भार फुकं फया च्वने मालीगु
जि! थव द्वन्द्या फसं पुखूया लः स्थिर मजुइगु खः । अले थुकी
जिगु छु दोष ? छि मोह निद्राया वशे लाना च्वनी, महारानी
अविद्या देवीं पुलां पुलांगु स्मृतिया तस्वीर स्वये हृति धका
हुकूम वी, जि क्यनेगु कर लगे हे जुल । क्यनेवं हानं कुमार
कुमारीपि सकलें वइ, हानं नं अथे हे ल्वापु याइ । जि यायेगु
छु ?”

होश दया वल । थःह्य गृहलक्ष्मी शान्तिदेवी लुमंका
ख्वख्वं विरक्त जुल । सर्वस्व त्याग याना । अले खालि—
‘हे शान्ति ! हे शान्ति !! छ गन वना च्वना । जित छ्या
तोता वना । छ विना जित हामोगोल्हि हे सुख मंत । जित
ख्वाः क्यं वा, छको ख्वाः क्यं वा, देवी !’ धका विरह याना ।
अले शान्तिदेवीयागु सः ताल—‘स्वामी ! छित दुतीय
पत्नी अविद्यादेवीं वशे कया तःगुलि जि ल्वमंका । आः ख्वयां
छु याये ? गन तक व पापी कुमती नारी छें दइ तिनि, अन
तक जिगु ख्वाः स्वये दइ मखु ।”

शान्तिदेवीयागु शब्द जकं ताल, ख्वाः खंगु मखु । उकिं
ऊं उद्वेग जुया वेथें जुल । अले प्रज्ञायागु आराधना याना,
ज्ञानास्त्र धारण याना, स्मृतिया आलोके अविद्यादेवीया शाखा

सन्तानपि छह्य छ्हह्य उवज्वं प्रतिज्ञा पाशं च्युच्युं ज्ञानास्त्रं छेदन
 यायां नाम निशान हे छुं मल्यंक इतिश्री याये मास्ते वल ।
 अले अविद्यादेवी नं ततःग्वेक ह्याउक मिखा कना, सँ हे लासा
 याना, वसः इसः हे उखे थुखे मदेक छटपटे जुइ, पृथ्वी
 चतावाना प्राण नं त्याग याइ । अले मती ति, थुलि जुसेंलि
 वायू प्रवाहु अन्त जुल । मानसरोवरया नीर नं स्थिर जुल ।
 अले तःले थःगु किपाया शान्तिदेवीं दर्शन विल । शान्तिदेवी
 यागु दर्शन मात्रं हे चैतन्य-देवं— ‘हाय शान्ति !’ धाधां
 वना आलिङ्गन, चुम्बन, विलास यायां निम्हं छह्य जुल ।
 निर्हेतु भूवने लीन जुयावन ।

[धर्मोदय द/६-१०, बुद्ध संवत् २४६६]

ज्ञान तंगु सागर

(महाप्रज्ञा भिक्षु)

जि म्येह्य हे मन म्येह्य हे थ्व ज्ञान तंगु व सागरे

माला: ल्वीके फयू गुह्यसे ज्वोगु वैतः थनं तरे । धु।
 चक्षु रूपादिया योगं वःहा सु ? सिलला थन ?

तद्वंगु ध्यान नं खंका अलग्य याय्मा: वलं ॥१॥

हेतु द्वारा उदय जुक्व नाशवान् तत्व लोकया ।

अन सीक्यगु ज्ञानया चक्षु छु वाकिदनि सीकिन्हां ॥२॥

महान प्रज्ञा ज्ञान चक्षु स्वयंगु हेतु थ्व लोकया ।

लुई हेतु ज्ञान मनया, जुई मोक्ष व निश्चय ॥३॥

[६]

मनया खेँ

—श्री एम० पी० प्रधान

‘मन जि ला कि मेम्ह ? —अहँ, मन जि जुइ मखु; गुकथं मन जि जुइ ? यदि ‘मन’ जि खःसा, जि धयाथें ध्व छाय मन्त ? जि धयाथें मदया जित गुलि दुःख जुयाच्चवन । थव मन अनन्त इच्छा यात, पुरे मजुल, अले तुगः दाह जुल । ‘मन’ नं बुद्धि मगाःम्ह मचाथें का ! वयात वशे कायेगु स्वइम्ह ‘जि’ खः । उकिं मन मेम्ह खः । अले मन वं जि— निम्हे सु न्हापां बुल ले ?—जि ? अय्सा मन लिपा गनं वल ? जि बूगु गवले ले ?’ —

Dhamma.Digital

वैज्ञानिक न्हूगु आविष्कारे, रहस्योद्घाटने व्वाना च्वनी, दार्शनिक न्ह्यावलें वया ल्यूने, वया ल्यूने, अङ वया नं ल्यूने, मखु वया नं ल्यूने—ल्यूने छुं दु धाधां व्वाना च्वनी । तर भगवान बुद्धं स्पष्ट रूपं हे थः हे छह्य अद्वितीय दार्शनिक जुया नं क्षीण जीवन गनं शुरू जुल, संसार गय् वने जुल धयागु खेँ

[७]

विचाः यायेण वै जुइगु वासः माः जुइथें खः धका धया वि-
ज्यात । तर अयनं कीत व संसारयात सुनां दयेकल धयागु
प्रश्न हे भ्रमपूर्ण वा त्रुटिपूर्ण धया विज्यागु दु । कारण वौद्ध-
धर्मया सिद्धान्त हे 'ये धम्मा हेतुप्पभावा' खः । ईश्वरयात थन
थाय् मदु । सुनानं दयेकां वा स्वतः छुकियाँ श्रृष्टि जुइगु सम्भव
मदु । हेतु हे फुक श्रृष्टिया जननी खः । वस्तुत इन्द्रिय व
विषयया संयोगं मन उत्पन्न जुल । अले प्रश्न पिहाँ वइ-

'यदि इन्द्रिय व विषयया संयोगं मन उत्पन्न जूसा व जा
निर्जीव जुइ माःगु, सजीव जुया वया योयोथाय् ब्वांब्वां जुइ
फुह्य गथे जुल ले ?'

वास्तवे मन ब्वांब्वां जुया च्वंगु मखु, मदिक न्ह्यज्याना
च्वंग मखु, हेतु द्वारा उत्पन्न जुजुं वना च्वंगु छगू श्रोत जक
खः । गुगु उत्पत्ति, स्थिति, भंगया श्रोतयात उदाहरण थन
गुगु भैतिक वस्तु वीगु सूर्यया न्ह्योने मत च्याकेगुथें खः ।
हानं व ब्वां वनीगु नं मखु, ब्वया वनीगु नं मखु, अन्तर
ध्यान जुया वनीगु नं मखु । थव जा धुपाँय् छपु च्याका वल-
वेगं चाचाः हुइकेव चाकलागु मिथें च्वना च्वंगु जक खः ।
अथवा वर्षीया ले पोपोचा फोंगात, व तज्यात वया लिकं तु
मेगु फोंगाइथें जक खः । तिव्र प्रवाहे कीत अन्तर-अस्थिर-
अभावयें भ्रम जु हे जुइगु । कया दिसँ, हानं छगू उपमा
छित !—

अप्पा वा अप्पाथें जागु छुं पदार्थ-भति भति पाक थना

यवव झोलाक थना यंकल, अने उकी सीथे च्वंगु अपा छ्पा ध्वाना गोतुइका विल, अप्पां अप्पायात ध्वाना क्रमशः फुकं गोतुला वनी । थुगु दृश्य नं याने च्वना स्वपिन्त सुलुलुलुं वंगुथें भनुभव जुइ । धार्थे सुलुलुलुं वंगु मखु, केवल दना च्वंगु अप्पात क्रमशः गोतुला वंगु खः । अथे हे थ्व मन नं हेतु द्वारा उत्पन्न जुजुं निरोध जुजुं जक वंगु खः, द्वां वनावं च्वंगु मखु ।

जि थन कालिम्पोंगे ज्या यानाच्वना, मन कलकत्ताय् थ्यंगु, गफ यायां गन गन गन चाहिला झीगु खँ गनं स्वाना वःगु, धका खँ ह्लाये सिध्येका न्यने माला च्वनीगु नं हेतुया प्रेरणाय् वा कारणं मनया उत्पत्ति व विनाश जुया च्वंगु छ्गू प्रवाह खः । हेतुस भतिचा अन्तर वा वक्रता वयेवं मनया प्रवाह नं अथे हे उलि हे अनुपातं पाः वनी, मथे वन्दुक कयेकी वले ह्लः भतिचा थुखे सनेव उखे गोलि गुलि पाक कःवनीगु खः । अरु व स्वयानं अपो मनया प्रवाह व हेतुया खँ खः ।

अरकनया 'परियत्ति' धयागु विहारे छ्हू भिक्षुया न्ह्योने द्यको थुजागु हे खँ ज्वनावल । वसपोलया शिष्या अनागारिकाया थःगु आश्रमया ऊयाले च्वना मनयागु हे विचारे च्वना च्वंह्या सिया नेपाःयागु छेँया ऊयाले च्वना ख्वयाच्वना धयागु तर्कना थ्यंवले छ्संक वन—'गय् जुन, छु जुल, मनयागु हे विचारे च्वं च्वंह्या गवले व हे मन नेपाः थ्यंका ऊयालेच्वना ख्वल ?' थ्व वयात होश हे मदु । थःगु मनया विचार धारा ह्यूगु लैपु लुइकेत लुमंका स्वल । तर हैरान हे जक जुल । अले गुरुह्यसि-थाय् च्वना थ्व खँ निवेदन यात ।

गुरुमहं न्यन—‘छ नेपाले थःगु छैँ ऊयालेच्वना खवया च्वंगु
कारण छगू दइ । छाय् छ अन खवया च्वनागु ?

‘मामं दा:गुलि ।’

‘मामं छाय् दाल ले ?’

‘गमलाय् च्वंगु स्वाँ ध्वत धका ।’—आः थुलि धायेव वयात
झसंग कारण लुमन । वं धाल—‘थुल थुल, भन्ते ! जि आश्रमया
ऊयाले च्वंच्वनावले वयबे ह्वयाच्वंगु स्वाँ छफवः खना । व स्वाँ
ठीक नेपाले जिमिथाय् छैँ गमलाय् ह्वयाच्वंगु स्वाँथे हे च्वं !
व हे स्वाँ खवयागुलि मामं जित दा:गु खः ।’

थुकथं छीसं मनयागु विचारे च्वना नं मन हे तुं छुं जवना
प्याहां वंगु होश याये मफइ च्वनीगु खैं योग।भ्यासितयेगु पाखे
यक्कव सीका कायेफु । छि नं मुलपति छ्याना फेतुना दिसँ,
मनया विषये हे विचाः यानादिसँ, व विस्यु वनीगु लैंपु हेतुया
अध्ययन याना दिसँ । हानं छि कुतःयाना दीसा ध्व हे चित्त
छगू हे आरमण लाका तयेफु गुकियात एकाग्रता धाइ । थुकि
छीगु चित्तयात शक्ति व ज्ञानया कवजाय् तयेगु शक्ति वढे जुइ ।

छि बुद्ध भगवानयागु मूर्ति वा तस्वीरया स्वरूप स्वया—
‘बुद्ध भगवानयागु रूप’ धका सिल । ध्व सूक्ष्म मनं अपाय् धंगु
रूपयात ‘ध्व बुद्ध रूप’ धका गुगु हिसावं सीकल ? थन विचार-
नीय । ख्वाले जक स्वयाच्वन धा:सा—ऋमशः मेगु अंग फुक
खने मदया वनी, अले ख्वाःपा: छपा: जक स्पष्ट जुइक खनी ।
ख्वाले नं ह्वाय् च्वकाय् जक एक चित्त याना स्वयाच्वन धा:सा

ह्राय चक्का हे जक खनेदया वइ, मेगु छुं खने मदया वनी । वथें हे मिखाय स्वतधाःसा मिखा हे जक, मिखाया लानि स्वतधाःसा व हे लानि जक खने दइ, मिखाया कुं स्मेतं नं खने मदया वनी उकी नं लानिया दथुइ च्वंगु दुक्कुसे-हाक्कुसे च्वंगु विन्दुले स्वसा, व हे सिवे मेगु छुं खने मदया वनी । अन व स्वया च्वंह्यसित व हे विन्दु छगु विशालगु ग्वाराथे अनुभव जुइ । गथे तापाकं स्वयेवले चिचीगोगु पहाड, अन हे लिक्क बना स्वयेवले विशालगु जुयाच्वनी । अक व विन्दुयात नं विभाग याना स्वसा उलि हे जक नं छिखंका च्वने फु । अले विचायाना दिसैँ, थव मन गपायधं ! थुजागु रूपं मनं व लानियागु चक्का छचालं खंकेत व चक्काया उखे थुखे छचालं व्वा व्वाँ जुयालि तिनि ‘चाक लाःगु’ धका अनुभव जुइ । मुलुया चक्काथे च्वामुगु कलमं मिखायागु लानिया आकारं विन्दु विन्दुया संयोग द्वारा चित्र निर्माण याइ, उकी विन्दुया संरूपा गुलि ध्यन, प्रत्येक विन्दुया आकारे मनया उत्पत्ति व भंग उलि हे अनुपातं जूगु दु । अथे हे मिखा छगले, रूवाः छपाते, ह्य छम्हे, छचालं स्वया च्वनागुली विचार यायेगु ।

थुकथं व छगू तस्सकं संकीर्णतमगु सीमाय आवद्धजुया नं अद्वितीय वेगं प्रवाहित जुया च्वनीगु चित्तया उत्पत्ति स्थितिया गणना ला असम्भव हे खः । अयनं उत्पत्ति व निरोधया खँ थव उदाहरणं बांलाक थुइ—

मुलु छपु थना स्वह्यसे ‘मुलु’ धका अनुभव याइ । मनं उकियात ‘मुलु’ धका तहाकःसे छखे प्वाः दुगुलि धाःगु खः ।

तर 'चोका' धयागु मन 'पोका' धाःवले मंत, 'पोका' धाःगु मन 'चोका' धाःवले मंत । 'दथु' धाःवले 'चोका' व 'पोका' धाःगु मंत । साधारण दृष्टि व मुलुइ थव मन थहाँ कवहाँ जुक्क पत्ति 'मुलु' धका निर्णय याःगुथे च्वं, वास्तवे मखु ! मन ला च्वे कवेया भाग भाग पत्तिकं उत्पन्न जुजुं निरोध जूगु मात्र खः । तर थुकियात हे मनया धार सम्मुति बियातल । गथे करुवा वा ताहाँकं लः हायेकीवले च्वंनिसें क्ये थयंक लःयागु हे धार धाइ, यद्यपि अन ह्वापा पिहाँवगु लः वने हे धुक्कल, हानं पिहाँ वःगु ला ल्यू ल्यू वःगु लः थहरे जुइ ।

बुद्ध-धर्म थव मनयागु धारया कतीं सुं ईश्वरयात माने याइ मखु । उकिया जननी ला चक्षु-विज्ञान धातु संयोग खः । श्रोत द्वारा मनया धार व्वां वनीगु नं पूर्व दर्शित चक्षु-विज्ञान-यागु आधार कया, शब्द प्रकाश जूगु पदार्थयात आकारे मनया गति संचालन जूवनी । वथें हे प्राण, जिह्वा, काय्यागु नं खैं खः । वस्तुतः मनयागु उत्पत्ति हेतु इन्द्रिय व विषयया संयोग खः उकि संसारे उत्पन्न जुक्क फुकं हे हेतु द्वारा उत्पन्न जूगु खः । हेतु रहितगुयात ला निर्वाण धाइ । हानं थव हे कारणं जन साधारणया मन भिकेत शिक्षाया गुलि जरुरत दु, उलि हे अनुकूल वातावरण, परिस्थिति अथवा स्वच्छ समाज व्यवस्थाया नं जरुरत दु । हानं थव ज्या थुकिया विधि तोथुला अपवाद स्वरूप दनीपि महापुरुषपिसं याइ । थुकर्थं मनया खें मनं तुं यक्व हे क्षीसं विचायाये माःगु दु । अस्तु !

[धर्मोदय ६/४ बुद्ध संवत् २४६६]

[१२]

बुद्ध-धर्मया छंगू रेखा

— श्री एम्. पी. प्रधान

‘स्वया दिसौं ! श्व रुमाल खः । रेशमयागु रुमाल खः ।
श्व रेशमयागु रुमाले छुं मदु । गनं छुं चिना तयागु मदु ।
प्यपुंका तयागु मदु । स्वाना तयागु मदु । सकसिनं ल्हातं
कया स्वे ज्यू ।’—कलकत्ताया मैदाने छम्ह जादूगर हाला-
च्चन । स्वया च्वंपिस व रुमाल कया पुतु पुइका स्वल ।
अले यंका मैदाने घांसे दथ्वी लाया विल । जादूगर हाला
हे च्चन—‘स्वया दी धुन मखु ला ? छु डु ? छु हे
मदु । श्व रेशमयागु रुमाले छुं हे मदु । तर श्व प्याखं
लहुइ । थिकुथिकु सना प्याखं लहुइ । उखें थुखें मसंसे हल्ला
मयासे बांलाक स्वया दिसौं ।’

अले आकाशे थस्वल । मंत्र यात । बांसुरीया ताले
चुटकी न्यायेकल । वहे चुटकीया ताले रुमालया दथु भाग
जुरुक दना किनारा म्यारा म्यारां लुइक प्याखं लहुला । स्वया
च्वंपिं छक्क जुल ।

[१३]

व रुमाले ज्यू मदु, चेतन मदु, तर अयनं वाजाया ताले
प्याखं लहूल ?

मन्त्र धयागु गुजागु खः? मिखां खने दुगु मखु, चरित्र
धासा प्रगट जुयाच्चवन । मन्त्र धयागु मदु गय् धाये, दु धायेत
नं 'मन्त्र' थव धका खने दुगु छुं मखु ।

प्राणिपिनि शरीर नं रुमालथें जड पदार्थ खः । पञ्चतत्त्व
मात्र खः । चक्षु आदि इन्द्रियत नं धातु जक खः । इन्द्रिय व
विषययागु संयोग स्पर्श खः । अले व हे स्पर्श द्वारा उत्पन्न
जूगु वेदना अनुभव खः ।

थव धातु मात्रगु शरीरे इन्द्रिय व विषयया संयोग हेतु
प्रत्यय ज़गु वेदनाया कारण 'तृष्णा' जुल । थव हे तृष्णा
जादूगरया प्रतीक खः । धातु मात्रगु शरीर छगू खः । जादूगर
जुया च्चंत्हा तृष्णा मेगु खः । गिगुलि छगू हे मखु । गथे
रुमाल छगू खः, जादूगर छगू हे । जादूगरया मन्त्रं रुमाल प्याखं
न्हूगुथें थव शरीरे व तृष्णा 'जि' धायेगु अहंभाव छगू प्रयोग
याना तःगुलि आशाया किनारा भ्यारा-भ्यारां लुइक जीवन
प्याखं लहूयां च्चवन । थव हे प्याखं संसारया नृत्यशालायागु
लीला खः ।

शरीरे तत्त्व न्यागू दु-

(१) पृथ्वी, (२) आपो, (३) लेजो, (४) वायु, (५)
आकाश ।

पृथ्वी स्थूल पदार्थ खः, आपो जल पदार्थ खः, तेजो ब्रह्मः

ख्वाउँगु खः, वायु हे फय् खः, अले आकाशया तात्पर्य खालिगु ।

पृथ्वी पृथ्वीया संघर्ष अग्नि उत्पन्न जुइ । अग्निया धारे तेज लोप जुइवं वायु जुइ, वायु संग्रह जुया आपो = लः उत्पन्न जुइ । आपोयागु मल जम्मा जुया पृथ्वी जुइ । पृथ्वी हानं पृथ्वी संघर्ष जुया अग्नि जुइ । थव हे घच्चा खः ।

अले पृथ्वी तत्वया स्पर्श, आपोया सम्बन्ध, तेजोया शीतोष्ण, वायुया स्थिर व चंचलता, आकाशया परस्परया मध्य रिक्त स्थान लक्षण खः । कीगु शरीरे पृथ्वी तत्व छिच्याता, आपो तत्व छिप्यता, तेजो तत्व प्यता, वायु तत्व खुता, आकाश तत्व द्यता जम्मां पीस्वता अलग अलग तत्व दु ।

पृथ्वी छिप्यता खः—

सँ, चिमिसँ, लुसि, वा, छ्यंगु, ला, नशा, ववे^१, जलस्ये^२, नुगः^३स्ये^४, स्वे^५, स्वँ, अंपी, तःपुगु आंद्रा, चीपुगु आन्द्रा, मलासय, पयवासय ।

Dhamma.Digital

आपो तत्व छिप्यता खः—

स्यः, न्ह्यपु, पित्त, ई, घाले वडगु ल्हि, हि, चःति, न्हाय च्वकाय पिहाँ वडगु चिकं, रुचि, दा:, खई, ह्लि, ला�:, च्व ।

तेजो तत्व प्यता खः—

पाचक तेजो, जोर तेजो, जीर्ण तेजो, संतप्न तेजो ।

बायु खुता खः—

आस्वास प्रस्वास, हाल्हिका, धका, अधो बायु, प्वाथे घाराधुरु सनीगु, फिरिफिरि सनीगु ।

आकाश छता खः- मध्य स्थानया रिक्तता वा खाली जुइगु।

किञ्चित्प्राता धातु ज्ञाने शारीरिक धातु चक्षुं, श्रोतं, द्वाणं, जिह्वा, काय्, मन खुता खः । रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्शं, विषय धर्म खुता विषय धातु खः । थन चक्षुं व रूप स्पर्शं जुइत आलोकया, श्रोतं व शब्द स्पर्शं जुइत आकाशया, द्वाणं व गन्धं स्पर्शं जुइत वायुया, जिह्वा व रस स्पर्शं जुइत जलया, कायं व फोटूब्बया स्पर्शं जुइत पृथ्वीया आधारं माः । थुकथं शारीरिक धातु खुता, विषय धातु खुता, स्पर्शं जुइगु खुगू आधारं याना किञ्चित्प्राता जुइ ।

थःथःगु समन्वय दुगु थव स्वताया संयोग पत्तिकं वेदना (अनुभव) उत्पन्न ज़गु लक्षण पाखे मिखा ब्वेव वोघ जुइ, थुकी चेतन शक्ति छगू दुने दुपिना च्वंगु दु ।

अले चेतन छु खः ले? शरीरे न्ह्याथाय् न्ह्यागु स्पर्शं जूसां वाचां दुगु हे चेतनाया लक्षण खः । नकंमि वा कौनं न छुया लखे तझ । व क्वाः ला ख्वाउँ ला स्वयेत लखं छ्वाकी । क्वाःसा छुं सः वइ, ख्वाउँसा वइ मखु । थव शरीरे न चेनत दु मदुया परीक्षा स्पर्शं द्वासा जुइ । चेतन हीन शरीरे स्पर्शं ला छु, ला हे कुच्चा कुच्चा यासां वाचाः दइ मदु ।

थव हे चेतन (चित्त)यात 'नामस्कन्ध' धाइ । ल्यैंगु तत्व कुकं 'रूपस्कन्ध' खः । नामं 'रूप' खनाच्वन, रूपं नामयात धारण यानाच्वन । रूप व नाम निर्गुर्लिं परस्पर आधारित जुयाच्वनी । नाम विना रूप, रूप विना नाम सम्भव मदु । गथे 'आकार, व 'वर्गं', आकार छुं पदार्थ खः, व आकारे खने

दयाच्चंगु हे रंग खः । रंगया आधार पदार्थया आकार खः, अले आकार खने दुगु हे वर्ण (रंग) दुगुलि खः । अथे हे नाम व रूप नं अन्यमन्य प्रत्यय खः ।

प्राणि मात्रयाके थव हे नाम व रूप अतिरिक्त छु हे मदु । मेगु छु अपो दु धका क्यंसा व 'चेतसिक' खः । तर थव नं नामस्कन्ध हे खः । गथे लःयागु किचः अंगले लावालावा सना च्वनी । व किचःया गति लःया कारणं उत्पन्न जूगु जूसां व छाया लःया ल्याखे लाइ मखु । वत्थें हे चितयागु छाया थव चेतसिक खः । हानं व हे चेतसिक कर्म कारक कर्म फल भोगी नं खः ।

चेतसिकया अंग प्रत्यंग राग, द्वेष, मोह खः । शुक्रियात 'क्लेश' नं धाइ । मोह चेतसिकया ह्य खः । विचार व ज्ञान मदुगु हे 'मोह'या साधारण परिभाषा खः । राग व द्वेष थव चेतसिकया निपा तुति खः । 'राग' या तात्पर्य लोभ, 'द्वेष' या अर्थ क्रोध खः । थव हे निपा तुति चुया इच्छाया ह्लाति संकल्प विकल्पया ज्याभः ज्वना जन्म, मरणादि संसार चक्र निर्माण याना मनया फय्खते च्वना छु मदुगु आकाशे झी व्यया च्वना । खूव ब्यया च्वना । अभियान याना में हाला व्यया च्वना ।

चैतसिक व चैतन्य निर्मू भिन्न खः । अले हे झीसं याये मज्यु, याये मखु धाःसां गब्लें व हे ज्याय् व हे ले० झीगु ह्लाः तुति लाना च्वनीगु खः ।

भिगु सदुपदेशं चैतन्ये स्पर्शं जूसा जक अन सत्विवेकया उत्पन्नं जुइ फइ । तर चैतन्ययात धाःसा चैतसिकया फौजं

तोपुया तःगुलि सदुपदेशया स्पर्शं मजुया च्वनीगु खः । गवले
गवले व उपदेशं दुने चैतन्ये थ्यंक थ्यू वने फइगु नं सुसंगत
द्वारा क्लेश ह्वगनी वले हे खः ।

सूसंगत द्वार क्लेश ह्वगलिसे सदुपदेशया
शब्द प्रवेश जुया चैतन्ये स्पर्शं जू वनी । स्पर्शं जूलिसे सत्‌विवेकं
ज्ञान-मिखा कनी । अले मन मारया विध्वंशकारी लीला खना
ग्याना लिचिली । हानं क्लेश निर्बल जुइ । चेतन विशुद्ध जुइ ।
विशुद्ध चेतनं शारीरिक धातु, विषय धातु सम्बन्धित नाम व
रूपयात छिन्न छिन्न जुइक प्रज्ञा भावना याइ, अले जन्म
मरणादि दुःखया संसारं मुक्तगु, हेतु रहितगु निर्वाण पद नं
प्राप्त जुइ । अस्तु ।

सब्बे सत्ता सुखिता भवन्तु

Dhamma Digital
[धर्मोदय ६/१, बुद्ध सम्बत् २४६६]

ज्ञानमाला

लोभ समानं अग्नि मदु, क्रोध समानं काल ।
तृष्णा समानं नदी मदु, त्वंतेमा थुगु चाल ।

— महाप्रज्ञा

[१८]

अले जि न्हिला

—श्री एम० पी० प्रधान

उखुनु नं जि समुद्रया सिथं सिथं चाह्यु वसावं चवना ।
समुद्र सिथे नाना प्रकारयापि प्राणीपि दु । गुलि झीथाय्
शंखरें चवंगु छें कुविया जुइपि खासारें, इमिगु छें अनेक
प्रकारया अनेक आकार लू ! गुलि छें मदुपि नं प्राणीपि दु, तर
इमिसं छें घाना जुइपि ! प्राणीपिन्त स्याना नइगु, अले व हेछें
थमं घाना जुइगु ! हानं गबले वया सत्तिक सुं थ्यनी, अबले व
सुत्त छें दुने दुहाँ बनी, अले अन दुने छें भावक भोसुइगु मखा
जुइ ?—सः सी छुं मदयेव तीसकं छ्यों पिकया हइ, मिखा
कना स्वइ, सुं मखन ला सुत्तमुत्तु छें बविया बनी ! व की
साव वांला, व की—छें नं साव वांला ! पञ्जावी ज्योतिषतयेसं
व की—छें हया वजारे मी ! मनूतबेसं न्याना यंकी ! पूजा-कुटी
बोया तइ ।

अहाहा गुलि गजबगु खैं ! गुह्य किलं माँया प्यार्थं निसें

[१६]

घाना वल छें, वयात मेहु किलं स्याइगु अले व छेंया अधिकारी थः जुइगु ? हानं मेपिसं वयाके च्वंगु लाकी धका सः ताल कि सुत छ्यों वचे याइगु, सुलीगु ! तर व छें वयागु मखु॒धका, व छेंया धात्थेह्य अधिकारी किलं छें कुविया जूगु खंह्यं तुरन्त सीको । वयात छें-खु॑ धाइ । छुनागु वा व धात्थेगु वा जकं गन मपाइ ? वं व यक्व हे थःगु छेंये याना कुविया जू, तर व वयागु छें मखु धका धा हे धाइ ! वयागु छें व ह्याया स्वापू नं ला छें थुवाः कीयाकेथे मदु ? विचाः यायां जि मुसुहु॑ छको न्हिला थःथमं !

थव शरीहे नं अय् हे खः । अज्ञानया जंगलं पिहाँ वःह्य अहंकार व तृष्णा रूपी भूत-भूतनि नित्यसें चैतन्यदेव व शान्तिदेवीयात नया होश हवाश हे मदयेक स्वराज चले यात । अले व गवलें मग्यासे चाहिला च्वनी, गवलें ग्याना मुली । सुख दुःख्या अनुभव याइ । गवलें सुख सी धका ससं हे दुःख सीया च्वनी, सुख जुइ धका आशा यातं दुःख जुइ, सुख हे जुइ धका विश्वास दुगु नं दुःख जुया बी । गवलें दुःख जुइगु कारणे वा दुःख जुइगु ज्याय् नं साव हे ऊँहे मजाताया च्वनी । गथे चासु कै वःह्यं चासु सह्यानां याये मफया रुँ चासु॑ वइ, रुँ चासुइ, अले लिपा हीइ ! चासु कै हे मदुसा न चासु वयेगु मज्जा दइ, न लिपा हीया हे च्वनी । तद्रूप सुख-दुःख्या कारण अहंकार व तृष्णा खः । व हे मदुसा सुख दर्शन यायेत नं बइ मखु॑ दुःख वास

यायेत नं !

‘अयसा छु अहंकार व तृष्णा शरीरं अलगगु खः ला ले ?’
प्रश्न जुइ फु ।

लिसः थुकथं वींगु त्वः—

‘शरीरया निति प्यंगू महाभूत व खुता इन्द्रिय अले चैत-
न्यदेव व शान्तिदेवी थुलिया हे जक जरुरत दु, मेंपि आगन्तुक
समान खः ।

थव खँ भति स्पष्टं अबले खनो गवले छिन्याता धातु
प्रज्ञाया जः दइ ।

धातु छिन्याता दुः—

खुता इन्द्रिय धातु, खुता विषय धातु, खुता विज्ञान
धातु ! अथवाः—

चक्षु धातु, रूप धातु, चक्षुविज्ञान धातु ।

श्रोत धातु, शब्द धातु, श्रोतविज्ञान धातु ।

घ्राण धातु, गन्ध धातु, घ्राणविज्ञान धातु ।

जिब्हा धातु, रस धातु, जिब्हाविज्ञान धातु ।

काय धातु, स्पर्श धातु, कायविज्ञान धातु ।

मनो धातु, धर्म धातु, मनोविज्ञान धातु ।

इन्द्रिय धातु शरीर नाप स्वाःगु खः, विषय धातु शरीरं
पिनेयागु । इन्द्रिय धातु व विषय धातुया सयोगं विज्ञान धातु
दइ । न्हापांगु खुता शारीरिक खः, त्यंगु छिनितां मखु । उकि
अहंकार व तृष्णा शारीरिक मखु ।

उकि अलग जुया मनू च्वने फु । थुकि अलग जुया च्वनेगु
निर्ति प्रज्ञाया भावना वृद्धि याये माः । अले छु ! प्रज्ञा भावना
वृद्धि मयासे अहंकार व तृष्णा उपरे विजय प्राप्त याये फइ
मखु । सु सामाजिक, राजनैतिक, धार्मिक मनू धात्थे निस्वार्थी
जुइत व थुजागु हे प्रज्ञाया वृद्धि यायेमाः, अले छुं समाजया
वा मानवया सेवा रुक्षट उठे याये माः । धार्मिकं - पूरा थः
याकःचा लैं वनीह्य धार्मिकं थुजागु प्रज्ञाया वृद्धि याइ, अले
सेवाया रुक्षट कुबी मखु । समाज सुधारक महानुभावपिसं
कु वी ।-मखु, व गुजागु भावना ? आः छि न्यना दी फु ।

व थुजागु खः, थुकथं यायेगु खः-

छि गनं शून्यगु थासे, वने वा छें वांलाक (वज्रासन)
याना फेतुना दिसँ । चित्त स्थीर यायेगु स्वया दिसँ ! छिगु
कल्पनां गुखे गुखे स्वया वनी-छि तुं स्वया दिसँनि ! व
संकल्प विकल्प गुया गुजागु जुइ, उकी यथार्थ ज्ञानं विचार
याना दीमानि ! अँ, छि रूप लुमन, मती तया दिसँ थव रूप
खः, थव जिगु शरीर मखु । थव विज्ञान खः, गुगु इन्द्रिय व
दिवयया संयोग खः । विज्ञान जिगु मखु ! थव वयात भिकीह्य,
थवयात मभिकीह्य धयागु अले याउँक हे छि मनं खंका दी
फइ । छि छि हे जुइ फइ । अले 'जि' व 'जिगु' या संकुचित
भावनां, जिमिगुया कयकुनिगु भावनां थःत अलग याना दी
फइ । छि नर-रत्न जुइ ! तर कबूल याना दिसँ, नर-रत्न जुइ
न्ह्यो नर-रत्न जुइगु गर्व याये मखु धका ! अन्यथा व हे मुलु
जुइ, व हे सुका जुइ, । व हे खँ जुइ, व हे ज्या जुइ !

छिपि पिनै-पिनै जि दुनै-दुनै

- श्री एम्. पी. प्रधान

चौधरी चारपाइले फेतुना गुरगरे हुकाय् ताहाकःगु नःकथि
तया वर्णां त्वना च्वन, निह्य चपरासि उखे थुखे जवं-खवं च्वन
आज्ञा वी साथ शिरोपन यायेत तयार जुया च्वन। जि वना
वया न्ह्यानेसं फेतुना। थ्वथाय् भगवान सम्यक् सम्बुद्ध्या
महापरिनिर्वाण प्राप्त जूगु व वसपोलया अग्नि संस्कार जूगु
थाय् कुशीनगर व मुकुटबन्धन महाचैत्य वाक्वे थुखे वाक्वे
उखे लाः। वर्तमान समये कुशीनगरयात माथाकुँवर धाइ,
मुकूट बन्धन महाचैत्ययात 'रामाभार !' थ्व थासे परिवर्तन व
आज्ञानतायात व्यूगु विधिया विचित्र देन खः, नामकरणे गय्
परिवर्तन जुल, ज्याय् नं जुल। बुद्ध्या स्मृति-भूमि मुकूट बन्धन
महाचैत्ये अथवा थौंया रामाभारे दच्छिया छको रामनवमी खुनु
मेला लगे जुइ। अले व मेलाय् प्राणी हिसा नं गावकं जुइ हानं
मेलाया प्रमुख कार्यकर्ता जुइ, गांया चौधरी !

स्वः स्वः थाय् मनूत ! उखें हूल, थुखें हूल। उखुनु

[२३]

विरानगु थव थासे थौं पसः व तम्बुंजाइ च्वन गुलि नया च्वंपि,
 गुलि द्यना च्वंपि, गुलि फेतुना गफ याना च्वंपि, गुलि लें ववं
 खेया हिटि हायेका च्वंपि, गुलि इतिति ह्लिला च्वंपि गुलि
 ख्वया च्वंपि ! –अैं, ख्वया च्वंपि ! तःन्हु तःन्हु लिपा म्हायमचा
 भिनामचा थव मेलाय् नाप लाइ, वं वयात वं वयात घेपुइ,
 ह्लाय् ह्लाय् ख्वइ, अले लिपा माःगु खें ह्लाइ, ‘ह्य’ कुकि मफु !
 गंसि जुया च्वन, ल्हना च्वन व गय् जुल . . .
 थव गय् जुल !’

मस्यु, गय् जुया थव हूलया हाकिम जुया च्वंह्य, छ्गु निगू
 उजुरी वइगु नं न्यना च्वंह्य चौधरीयो मिखा जि पाखे वन ।
 वं जिगु ख्वाः स्वल, जि छाय् स्वल धयाथे मती तया, छु धाइन
 जुइ धका विचाः याना । वं छुं मध्याः, हानं क्वे स्वल, जि
 पाखे ! – जि नं वं जित स्वः पाखे जि जित स्वया । वया
 मिखा जिगु ह्लाते खनी, गुगु ह्लाते ‘सीताराम’ लाच्वया
 तयागु दु । जि ह्लाः भति लिसाला । वं थुल, जि वं
 स्वया च्वंगु खन धयाथे ! वं मन्यसे मच्वन, न्यन, ‘गय् स्वामी-
 जी, भिक्षुपिसं ‘सीताराम’ माने याः ला ?’

‘छाय् माने यायेगु अधिकार मदुथें च्वं छि स्वये ?’
 – जि न्यना ।

‘बौद्धपिसं सीताराम माने याइ धयागु न्यने मनं । उकि
 न्यनागु !’ – चौधरीं धाल ।

‘माने याःसा छुं स्यनीथें च्वं ला ?’ – जि बुद्धिविलासी-

तयेगु पहः क्या । चौधरीं जिगु ख्वाः स्वल । धाल, 'जि या:सा
धयागु मखु, या:ला धका न्यना च्वनागु !'

'मेपिसं या: मया: धाये सिबे जि नि याना । वरु दुनें दुनें
जुइ फु ।'—वयागु मथूपहः वःगु ख्वाः स्वया हानं धया—'छ्रिंप
पिने,—पिने जि दुनें—दुनें जुइ फु !'

'गय ?'

'छ्रिमि सीताराम अयोध्याया जुजु, जि हृदयनगरया जुजु !'

'जि जा गनं सफुली मखं ! चौधरीं धाल ।

'पिनेया उल्लेख पिने जुया च्वनी, दुनेया उल्लेख दुने!'—
जि थथे धयावले वयागु ख्वाले हैरान भाव खने दत । अय्नं
जि धया—'तुहि में मोहि में खडग खम्भामें स्व घट व्यापित
राम' धका प्रह्लादं हिरण्य कश्यपुयात धाल मखा ? अले छंगु
हृदये, जिगु हृदये, ध्व मेलाय् वया च्वंक मनूया हृदये, संसारे
दया च्वंक प्राणीया हृदये राम दु । अले ध्व तीर्थं स्थाने राम
हृदये दुह्य प्राणी राम हृदये दुह्य प्राणीयात छाय् वलि विल
ध्व हे जक जि थुइके मफ्या च्वन ! शायद ध्व अयोध्याया
रामयात माने या:गुर्लि ज्ञान थथे ह्वाहं चृगु जुइ !'

जि खना चौधरी पूरा जिगु तर्कं प्रभावित जुजुं बल ।
शायद हिंसावाद वयागु हृदययात नं मत्वः हे जुइ । अले ला
बौद्ध अहिंसावादी धासां हिन्दू अहिंसावादी धासां नेपाले स्वाकु-
त्याकु खुनु हिबाः न्ह्याइगु । हिंसायात गुगुं धर्म आः तप्यक
स्वीकार मया:, तर गुगुं अजागु धर्म खने भदु, गुगुं धर्मया

अनुयायीपिसं हिसा मया: । चौधरीयात् छु धाये छु धाये जुल, धाल—‘मया: मया:, हिसा मया:, गो गन यात ?’

‘का ! छ अन प्राणी हिसा यायेत मन्दिरे चुपि वियाहू मखु ला?’ जि चपरासी पाखे लक्ष्य याना धया । विचरा चपरासी अकमके जुल । चौधरीं धाल, ‘हुँ हुँ, सु व मन्दिरे रत्तपात याइह्य ! याके बी मत्य ।’ चौधरीया हुकुमं फुक स्यायेत हःपि वलिपशुतयेत गां फायेकल । तर इमि मन गनया माने जुड, इमिसं मुलु न्हेपने सुया सुया हि पिकया द्योयात छाय् यंकल । जि चौधरीया हृदय—वार्ता थुइका धाधां बना, ‘शास्त्र धाइ, शास्त्र ला थुइकेत खः । शास्त्रया खं हृदये छुं प्रभाव मतःसा व शास्त्रया छु मूल्य ? विचायाना स्व, लहाते चन्दन सिन्हः कया न्हय्कने स्वइह्यसिनं व चन्दन न्हाय्कने तिकी की थःगु कपाले ? शास्त्र ला न्हाय्कं खः । उकी कना तःगु खं थःगु कपाले हृदये हया आचरण याःसा हे जक जी, नत्र सिन्हः धका च्वंतले न्हाय्कने तिकेथें जुइ !’

‘स्व ! ‘सीताराम’ अर्थात् ‘शीत×आराम’ । गन हृदय शीतल जुइ, अन आराम ! थ्व हे आराम लागी लाके मनूतयेसं गुलिसिनं मुका च्वनी, गुलिसिनं फुका च्वनी ! गुलि कमाइले ब्वाना च्वनी, गुलि दाने ! थ्व हे

आरामया लागी मनूत तुति तुति मजुइक जुया च्वनी, म्हुतुं
म्हुतुं मजुइक हाला च्वनी, ह्लातं ह्लाः मजुइक ज्या याना
च्वनी ! सुवाः फ्या च्वनी, सराः फ्या च्वनी । गन तक
शीतल वृआराम प्राप्त जुइगु ज्ञान दइ मखु, अन तक अयो-
ध्याया राम, जनकपुरया सीहां छुं याये फइ मखु !'

'थव आध्यात्मिक रामायणे लक्ष्मण गन च्वं च्वन ले ?'
चौधरीं जिगु परीक्षा याये त्यंगु जुइमा शायद ! हानं धाल-
'लक्ष्मण स्थ्यले मदु कि छु ?

'छाय् मदु ? -लक्ष्मण विना रामया छु ज्या वने जुइ
धका ! अय् मखुसा लंकाया संग्रामे लक्ष्मण मूर्ढा जुया च्वंवले
राम छाय् उर्लिं शोक यात ? - हनुमानं मृतसंजीवनी कया
महःतले छु रामया मन चित्त बूझे जुल ला ?'

'अं !' - चौधरीं उत्सुकता व्यना खै थ्वकन ।

'जिगु थव रामायणे आरामया किजा 'विवेक' खः । व हे
विवेकं ला शीतलतायात माँ भाःपाः सेवा याःगु ! 'सीताराम'
यात विवेक सर्वदा हे रक्षा याना च्वंह्य खः ।'

'अले हनुमान ?'

'हनुमान शीत व आरामया संयोगार्थ ब्रह्मचर्य जुया युक्ति
सहित वल-वीर्य याना च्वंह्य भक्त खः । लंका रूपी ओध
स्थलयात ज्ञानाग्नि द्वारा भष्म यायेत ब्रह्मचर्य जुबा 'युक्ति
सहित वल-वीर्य मयाकं कदापि सम्भव मदु !'

'रावण ?'

‘रावण क्रोध खः । क्रोध उत्पन्नं जुइवं शीतलता मदया
वनीगु जुया ‘रावणं सीता हरण यात’ धया तल । रावणयात
स्थाना सीतायात गन नाप लात ? — अशोक वगीचाय् ?’

जि सुंक च्वना । चौधरी नं सुंक च्वन । निह्मं गवेत
सुंक । मस्यू वं छु विचाः यात, जि नि वयागु विचारया
अनुमान याना च्वना । जि हे निस्तब्धता भंग याना, कारण
निम्हं ताउत अथें च्वं च्वने जित मय्या वल ।

‘मती च्वने कु, थ्व रामायणे व मृगया छु स्थान, गुह्यं मृगं
रामयात ब्वाकल ! — सीतायागु मिखां लोभ उत्पन्नं याना
व्यूह्या, अर्थात् शीतल-नेत्रं ‘व मृगया छ्यंगुयागु लं दयेका
फी दुसा गुलि वांलाइ धयागु लोभ उत्पन्नं जुगुलि शीतलयागु
कामना पूर्णं यायेत मृगयात आरामं ल्यू वन । गथे विषय भोगे
लोभ उत्पन्नं जुया विषय द्वारा नं शीतल आराम अपो प्राप्त
याये धयागु कामनां विषययात लिना जुल, अले इच्छा पूर्णं
मजूगुलि क्रोध उत्पन्नं जुल, क्रोध उपस्थित जुइ मात्रं शीतल
मदया वनी !’

‘वाह वाह वाह !’ — चौधरी अनायास हिल । पलख
लिपा न्यन— ‘थुलिमछि न्यने धुका आः जित समुद्रे तापू छुना
पारी वंगु खै छपिनिगु रामायणे दु मदु सीके मास्ते वल ।’

‘अं दु, थुकिया खै झन महत्वं पूर्णं जू ।’ ‘समुद्रं’ तृष्णा
खः कारण निगूयां थाःगाः मदु । ‘तापू’ ‘शुद्धचार’ खः कारण
तापू समुद्रं पार यायेगु साधनं खःसा शुद्धचार तृष्णाया समुद्रं

पार जुइगु साधन खः । हानं तृष्णा रूपी समुद्रं तरे जुइ मफु
तले नं ला क्रोधयात स्याये फइ मखु ? तृष्णाया समुद्र तरे
याना क्रोधयात पराजित याना तिनि अशोक स्थले थ्यनी, अले
ला नाप लाइ शीतल !'

जिगु खं व प्रसन्न जुल । वयागु जिज्ञाशा खः, थथे आन्त-
रिक वाहिरिक अर्थ-ज्ञान धयागु गय् दत । धात्थे ला प्रत्येक
धर्मशास्त्रे मानव-प्रवृत्तिया उपमा वाहिरिक पदार्थ वी । बुद्ध
धया विज्यागु दु, 'वनं छेदेथ भिंकखवे मारुक्खं, वनतो जायते
भयं ।' अर्थात् 'वनयाह छेदन याना छ्व, सिमायात मखु, वनं
हे भयया उत्पन्न जुइ ।' तर सिमा मपासें वन गय् छेदन जुइ?
-धूकि हे धया अर्थ दुने धका संकेत ब्यू । तिव्वतीय विश्वासे
शास्त्रयात जक विश्वास याना पिनेयागु उपमाय् जक लगे जुइ-
पित्त 'छिपा' अर्थात् 'वाह्यवादी' धाइ । उपमायात अध्यात्मे
घटे याना ज्या याइपित 'नाडपा' अर्थात् 'अभ्यन्तरवादी'
धाइ ।

जि धया, 'चौधरीजी! धर्मशास्त्र धर्म स्वर्गया दाता जुइ मखु, नर्क
ब स्वर्गया दाता कुकर्म व सुकर्म खः । कुकर्म चीका सुकर्म याये
फयेकेत हे धर्म शास्त्रया अध्ययन यायेगु वा श्रवण यायेगु, न
कि उपमायात माने यायेगु । खः, अयनं उपमा कीत मदयेकं
मगः । दुँगाय् च्वना पार तरे जुल धका हानं दुँमा हे घेपुना
च्वनेगु बुद्धिमानी मखु, कारणं गवले वं दुँगाया ज्या जुइ
धुक्कगु थुइ मखु हानं दुँगा घेपुना च्वन धासा वयागु महत्त्वाय्

वं लघुता क्यना हे च्वंगु जुइ । उपमा विना अभ्यन्तरया ज्ञान
बुझे जुइ मखु, गथे साढी विना क्षगरा छुं नं छिन-फान जुइ
मखु !'

अले जि दना सरासर वया । लेँ लिहाँ वया च्वना बले
बना च्वंपि जक नाप लात । वना ला जि नं च्वना, इपि नं
च्वं ! पलाः ला इमि नं न्ह्याः, जि नं न्ह्याः ! तर जि मती
मती छिपि पिनें-पिनें जि दुनें-दुनें !

[धर्मोदय, १०/११६-११८, बुद्ध सम्बत् २५०१]

संसार चक्र

-श्री महाप्रज्ञा

रागं द्वेषं व मोहं नरजन थन सो क्यंगु संसार चक्रे
चाचाः व्हीका इतिमिति कनका तःगु चक्रैगु टक्रे ।

खेका न्हीका सदानं तल थन मनसं प्रेम मायां व क्यंका
नारी पुत्रादि चित्तं गुलि जक सुखथें मोहदृष्टि व खंका
लोभी चीत्तं व कुनेत्रं परधन खनका लोभ याना सनीगु
याई नाना प्रयोगं यतन युगति नं थःगु लहाते थ्यनीगु ।

रागं वा न्हां व क्रोधं तन मन धन नं याई हिसादि कर्म
तृष्णा हिसा व पादं नरक गमनया सो मस्यूगू व मर्म ।
त्वागीधाःपि व हे नं मन वन धनेसं नामतेगू हतासं
स्वामीते नं नास्ति लोके जनम मरणया त्राश धैगू मनेसं ।

[३०]

संसारया घटिकारक घमण्ड

— श्री एम्. पी. प्रधान

‘सकसिनं कवत्यला हल । लाय् यःसा लाइगु, फाय् यःसा
फाइगु । दैं धाल कि दनेमा: दैं धाल कि द्यनेमा: । ‘यःगु या:सां
याय् ज्यूहू’धका यःयःथे याना हःगु मखा थव? धर्तिं स्वया अपो
सह याना । थव छुं वंगु दिने! ’—छन्तु ज्ञानीयात विचार याकल,
ज्ञानी ज्ञानया धनी जुया वःलिसे घमण्डयात मछिना वल ।
विस्तार विस्तारं लिचिल । अन्ते वं रूप हिल, चिकीधिक:
जुया क्यन, थपाय् सकं चिकिधिक: जुया क्यन, ज्ञानीयात होश हे
मदयेया बिल । ज्ञानीं वःके तुं तीसकं न्यन, ‘आःला जिके
घमण्ड मत ?’ Dhamma.Digital

थौं ?

थौं सकसिनं कवत्यला हःबले घमण्डयात धया च्वन—‘जिगु
घमण्ड गन वन ? जिके घमण्ड मदया जिगु मूल्य मदया वन ।
जित सकसिनं न्यात, सकसिनं कवात । सकसिनं कवत्यला तला।’

घमण्डं तीसकं धाल, ‘ज्ञानी ! जि गन च्वनेगु ? गन
मान मदु, अन च्वने नं अःपु मजू !’

[३१]

ज्ञानी मुसुकक ह्लि, मिखा कन !

‘घमण्ड वल !’ – वं चाल, नुगलं धाल ।

फलानाह्य पण्डितं गुलि मजां जिगु स्वागत याः, पाहुना
याः । अळ जित थः आत्मायातथे माने याः, शिरे तः । धात्थे
ला वयागु पाण्डित्यया महत्व नं जिगु पाखें दत !’ – घमण्डं
धाल । ज्ञानीया ख्वाः स्वल ।

ज्ञानीं नं वयागु अन्तरकथा व्वना ब्बवं सुकं च्वन ।

घमण्डं म्हुतु वां खात । अले ज्ञानीं नं मधासें च्वने मफुत ।
छकोलं धाल – ‘पिहाँ हूँ ।’

‘जित थाय् यवदु, वा धाःसां वइ मखु !’ घमण्डया
लिसः नं लिपा मला । अळ सः नं चीसः मजू ।

‘महासागरे धरती गनं छत थाय् मदु !’ – ज्ञानीं धाल ।

‘छाय् ?’

‘महासागरे लः गनं अपो, गनं कम जूसां व आनन्दित !
वयाके गुलि सम्पत्ति अन तर छत थाय् मदु । संसार भरया नदी
सरिता स्वागते वया भेदभाव मदु । अन छ दु ला ? ज्ञानीं
जनर्पित मान अपमानया वास्ता मदु, वयात ध्वयात वास्ता मदु,
वया हृदये छत थाय् मदु ।’

‘आम फुक कल्पना खः !’ – घमण्डं धाल ।

‘कल्पना मखु उपमा ! गुह्यसिगु कल्पना उपमा खः,
गुह्यसिगु कल्पनाय् स्थिरता दु, गुह्यसिगु कल्पनाय् स्व व परया
हितेच्छा दु अन नं छत थाय् मदु ।’

घमण्डया छु मत्री वल मस्यु, व ब्रिसि वन । खने मदयेक
विसि वन । अनवं थनवं मदयेक ब्रिसि वन । ज्ञानीं वयात

माल, मात्तु माल, खंके मफुत । वया महुतुं धाल – ‘जिके
घमण्ड मंत । संसारया घटिकारक घमण्ड मंत ।’

अवले हे अनं वः थनं वः मदयेक सः धवया वल । व सः
गुगु घमण्ड इति इति हिला हः गु सः खः । ज्ञानों न्यनों न्यने
मफुत । न्हेपं प्वा: तित । ह्यू सः धवयावं च्वन, धवयावं च्वन ।

ज्ञानी अनसं ध्याचावक फेतुल । वयात इकुया वल ।
छच्चालं च्वंगु संसार कुह्याः या घः चा चाह्यूथें ताल । फनफन
चाह्यूथें ताल, फनफन चाह्यूथें ताल ।

[धर्मोदय, ११/१-३, बुद्ध सम्बत् २५०१]

अनित्य

— बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा

आश्वर्य लोके जमजाल माया

सदानं समानं मज्जीगु लोक ।

वायमा अवश्यं छन्हू न्हां स्वभावं

अनित्य जबीमागुलि जबीगु शोक ।

माया कयाथें गबले मवाः सा

जकं व माया सुख दातृ पासा ।

माया कयाच्चंह्य मनं मखंगु

सदां समानं जु हे धैगु आशा ॥

आशा सुखी जबीगु मनं धव लोके

वलं सानं सिल दुःख वाः वा ।

सुखैगु आशं सन दुःख याना

हानं अनित्यं जुल दुःख हा ! हा ! ॥

[शान्ति विजय, बुद्ध सम्बत् २५११]

परनिन्दा

— उपासक महाप्रज्ञा

काम रागं याना माया मोह उत्पन्न जुइ, थुकियात धनावश्यक,
धनावश्यक हेतुं — लोभ; लोभया साथे क्रोध व मोह । उकि
याना नररत्न व्यर्थे हे विनाश जुया वना च्वन । पापया मूल हे
लोभ, लोभं याना मनुष्यया मन चञ्चल जुइ, तृष्णा वृद्धि जुइ;
तृष्णां याना यहलोक नं परलोक नं निखेरं सुखशान्ति दइ मखु ।
धनलोभी, असन्तोषी, चंचल मन व अजीतेन्द्रीयह्य व्यक्ति
न्ह्याथाय् वंसा नं सुखी ज्वी मखु । धात्ये धायमाल धाःसा
लोभये जागु अवगुण मेगु छु हे मदु । लोभीयात अनेक अवगुण
स्वयम् मिले जुया आषतया खानि बने जुया, अशान्ति रूपी
अग्नि दाह याना च्वनी । अकुशल चित्तह्य व्यक्तिया मने न्हापां
लोभ उत्पन्न जुइ, अनंलि दशाकुशल पाप वृद्धि जुयावइ । तसर्थ
सुखार्थी मनुष्यपिसं लोभ रूपी शत्रुबात तापाक तय्गु स्वयमाल
गुह्यसयाके लोभ मदु, उद्धा व्यक्ति धात्येयाह्य ज्ञानी पण्डित खः ।

[३४]

निलोभीयात संसारे आपतं थी फइ मखु । गुह्यसयात लोभरूपी
शत्रुं बशे क्या तल, उह्य व्यक्ति पण्डितयागु ख्वापालं पुया
च्छंह्य पटमूर्खं धायमाः ।

त्याग समानं धर्म मदु, लोभ समानं पाप ।

गुह्यस्या चित्ते लोभ अर्ति, उह्यस्या चित्ते ताप ॥

छगू हानं गुह्य व्यक्ति पण्डित जुया प्रकट जुइ, उह्य हे
व्यक्ति परनिन्दक जुया थःगु मनयात अशुद्ध याना च्वनी । मन
अशुद्धह्यसें हे परनिन्दा माला जुइ । धात्थें हे जुगु खँ क्या:
परनिन्दा याःसा, उकेन थःत लाभ छु दु ? मन अशुद्ध यायगु
मात्र खः । यदि मिथ्या भाषण द्वारा परनिन्दा यात धाःसा
उके छु धायमानि ? म्वोसां म्वोसां परनिन्दा द्वारा परथा
चित्ते चोट लगे जुइगु छगू, थःत अशुद्ध धाके याइगु छमू,
निखेरं हानि ।

परनिन्दा धाह्यसें ल्हापां थब छगू खँ नि विचार याय माल
कि थमं निन्दा यानाह्य व्यक्ति धात्थें नं दोष दुह्य खःला
कि मखु ?

यदि दोष मदुह्य जूसा—थःगु चित्ते क्लेश तयाः नरजन्म-
यात व्यर्थे बनिमु वृथा बकवादे छाय् समय फुकेगु ? यदि दोष
हे दुसा नं, वैत थमं निन्दा यानागुली फाइदा छु दुन् ? थःके
च्छंह्य विवेकयाके छको न्यना स्व । विवेकं धाइ कि फाइदायागु
खँ छखे तया थःत थमं अशान्ति व अकुशल जक जुइ ।

ज्ञानी व्यक्ति थःत लाभ ज्वीगु जुल धाःसा नं परनिन्दा गबले हे याइमखु । तर संसारे थुजापि नं दु कि – कक्षियागु म्हुतुं परनिन्दा न्यना खुशी जुइ, वं निन्दकयात उत्साहित याइ । लाकयाके थव विचार मदु कि – “थौं थवं जिगु न्ह्योने परनिन्दा न्यंकाच्वन, जिगु मन खुशी जुया च्वन, गुणु वखते जिगु खँ नं जा थवं परया न्ह्योने वना निन्दा याइ ।”

तसर्थ परनिन्दकया संगत मयायगु, थमं नं सुयागु निन्दा मयायगु । तर मज्यूका छु याय् परयागु छकूचा छुं दोष खन धाय्वं, व खँ सकलया न्ह्योने भ्व ह्वलेये ह्वला, थः मिभाजु ज्वीगु इच्छा वइगु । थव परनिन्दायागु मनयात वशे कया:, थःगु दोष प्रकाश याइह्या व्यक्ति चिकिवंह्या ज्ञानी मखु, लोके पूज्यह्या देवता धाःसां मपाः । ज्ञानीह्या व्यक्ति परदोषयागु वास्ता मयासे, थःके दोष दु लाकि मदु ? धका विचार याना स्वइ । थःके दोष मदुह्यसे परयागु दोषयात वास्ता हे याइ मखु । थःके दोष दुह्यसे हे जक थःगु दोष तोपुइत परयागु दोष उला क्यना च्वनी ।

थमं धर्माचरण मयाइह्या पण्डितं धर्मचारीतयूत निन्दा याइ । रूप सुन्दरह्यसे कुरुपीयात निन्दा याइ । धनीह्यसे गरीवयात निन्दा याइ । ज्ञानीपिसं स्वैतं हे निन्दा याइ मखु । थःगु कुकर्म, कुवचन, कुचित्यात विचारं खंका थःत थमं निन्दा द्वारा शुद्ध ज्वीगुली कोशिश याइ ।

परोपकारार्थं ग्रन्थ उलेख याइपि; परोपकारया लाग्मी सहुपदेश याइपि; दुःखी पिन्त उपकार याइपि; थुजापित्त खिति

याइपि नं दु, धन्यवाद याइपि कम । थःयासिनं सःस्यूह्यं शुद्धह्यं
न्ह्योने उपस्थित जुल धा:सा वैगु उपदेश यथार्थगु धका थमं
सीकं सीकं थःगु इज्जतयात अलंकृत याय्या निति निन्दा याय्गु
अःपु, तर थःत धर्मं वृद्धि ज्वीगु उपदेश विल खः धका धन्यवाद
याय्गु साहस दय्के थाकु । उपकारीयात आदर पूर्वक धन्यवाद
याय्त, तद्वंगु चित्त माः, चिकिधंगु चित्तं फइ मखु । चित्त
चिकिधंका परया चित्ते कष्ट ज्वीक निन्दा याय्गु थव पाप
भयङ्कर खः । परजनपित्त नुगले स्याकेगु हे तचोगु पाप खः ।

स्वार्थी परनिन्दकपिसं नं—‘थव मत्योगु’ धका स्यू । स्यूसा
नं परनिन्दा याय्गु वानी जुया च्वंगुलि सीकं सीकं नं पाप
कमाय् याना च्वन । तसर्थ हे मन ! हे हृदय ! हे चित्तरत्न !
थव फुक अपराधया कारण हे राग, द्वेष व मौह खः, थव हे
चित्तक्लेशयात मित्रतापूर्व सम्बन्ध दय्का च्वैत्तलेयात छुं सुख
शान्ति लाभ याय् फइमखु, सुख-शान्तिया प्रार्थीपिसं उक्त स्वता
क्लेशयात शत्रु भाःपाः दमन याय् मफुतले, सुनानं हे सुख शान्ति
प्रदान याय् फइमखु । गथे रोगीं म्हुतु ह्याले मफुत धासा सु
वैद्यं नं निरोग यानावी फइमखु । मिखाय् चिनातःगु रूमाल
प्यना मछ्वःतले न्ह्याह्यसे न्ह्यागु हे क्यंसा नं खंके फइमखु ।

क्लेश शान्तिया उपाय्—“विदर्शन भावना” खः ।

जगत प्राणीया जय !

[धर्मोदय, ११/१३२, बुद्ध सम्बत् २५०२]

दुःख व मन

— श्री महाप्रज्ञा उपासक

“संसार गवलेनिसे सृष्टि जुल ? गवले तक दया च्वनी?”
थजागु प्रश्नोत्तरे समय विते याना च्वनेगु स्वया “जीवने सुख
अपो ला कि दुःख अंपो ? सुख व दुःखया कारण छु ?” धका
माला ज्ञानं खंका ल्वीका कायगु तःसकं कति लाः। कारण विना
संसारे छुं पदार्थ नं उत्पन्न जुइ मखु—न सुख उत्पन्न जुइ न दुःख
हे। दुःखयागु कारण खंका उकियात यथाथतः त्याग याय् फत
धासा दुःख अवश्य जुइ मखु। परन्तु दुःखया कारण त्याग
यायगु उलि अःपु मजू। अःपुगु जूसा ला संसारे थुलिमछि
मनुखं छाय् दुःख सिया च्वनी ? अथे नं भगवान् बुद्धं आज्ञा
जुया विज्यागु दु—“तेसांच यो निरोध” व दुःखया गुगु मूल
कारण खः उकियात त्याग यायफु तर छु धासा थाकु धका
ह्लापां तु हे हार नया च्वन धासा दुःखं गवले हे मुक्त जुये फइ
मखु। प्रत्येक दुःखया प्रत्येक कारणयात त्याग याना उगु छगू

[३८]

दुःखं मुक्त जवी धुनेव मेमेगु दुःखया कारण त्याग याय्‌त उलि
थाकुइ मखु ।

दुःखया कारणयात त्याग याय् थाकुगु छाय्— श्व प्रश्नया
उत्तर खः मन छ्वासुगुलिं । छोगु मन साप चच्चल । थहां वनेगु
स्वया थवं कुहाँ वनेगुली हे अःपु ताः । श्व मनं धाधाये जक
याना च्वंसा दुःखया गाले ववद्वाइगु मिवाय थुकि थहाँ वय्
फइ मखु । थथे धका मन सदां मभिगु नं मखु, गवलें गवलें
होश दय्का विवेक वः कया धाइ—“साप हे मखुगु वानि छगू
जुया च्वन । श्व वानि याना मने आनन्द धयागु गवलें हे मदु ।
थथे जि सित धासा नं मिगु ला लाइ हे मखु जुइ । श्व कुवानि
छगू त्याग याय्‌फत धासा यहलोक व परलोक नं आनन्दपूर्वक
जीवन हने दइ ।” थथे वरावर मने लुया वया नं दीर्घकाल
तक दुःखे दुना च्वने माली धका चाया नं कुवानियात चटकक
तोता छ्वय् तःसकं थाकु ।

मनयात बांलाक खै थन्यंकुसें छु नं ज्या ती प्यनी मखु ।
उकि छुं ज्या याय्‌त दक्कले त्रापां मनयात नि थःगु काब्बी
काय्‌माः । “हे मन, जि श्व सप्ताह छगूयात श्व श्व कुवानि
तोते त्यना । थुकी छं वाधावी दइ मखु खवरदार !” धका
मनयात सदा विवेकया फहरोय् तया तय्‌माः । अधिष्ठान
बल्लात धासा मनया छुं जोर चले जुइ मखु । खः श्व छगू
सप्ताह विते याय्‌त तःसकं थाकुइ, लखे च्वंहा न्यायात लखं
अक्या बीवले थे जुइ । न्ह्यागु याना नं छगू सप्ताह बिच्छित
बांलाक बिते याय्‌फत धासा मेमेगु सप्ताह विते याय्‌त थुलि

थाकुइ मखु । थुगु अवसरे तोतागु कुवानि तोतां जुया वनी । थुकथं
मेमेगु दुःखया कारण नं त्याग याय् त साहस वृद्धि जुया वइ ।
अकुशल कर्मया त्याग चित्त शुद्ध जुइ । अले त्याग याय् मागु
दुःखया हेतु दक्षं क्रमशः छता छता यायां त्याग याय् फया वइ ।

- (१) दुःखयात यथार्थ थे ह्यासीकेगु ।
- (२) दुःखया कारणयात त्याग याय् गु ।
- (३) दुःख निरोधयात साक्षात्कार याय् गु ।
- (४) निरोधया उपायया अभ्यास याय् गु ।

थव प्यंगू आर्य सत्ययात वांलाक थ्वीका दुःखं मुक्त जुया
च्वनेगु हे बुद्ध धर्मया परम उद्देश्य खः ।

[धर्मोदय, ११/१३०, बुद्ध सम्वत् २५०२]

मरणानु स्मृति

सुनं मदु थव जगते चिरंजीवि जूपीं ।
जूपीं न प्राणी नाम मरणं अवश्वं ॥
चित्ते सदा थुगु ज्ञाने गुह्य ज्वी विचारी ।
बृष्णा वनी क्षय जुयाः क्रमशं अप्नेष ॥

— महाप्रज्ञा

[४०]

क्रोध !

— श्री महाप्रज्ञा उपासक

मनूया ह्यधिकःथें प्रश्न गजवगु खः। न्यन, 'भिक्षुजु,
बुद्ध-धर्मे क्रोध दमन यायेगु उपाय नं दु ला ?'

थः स्वया नं तःधिकःह्य अंग्रेज मनूयात् स्वया श्वेतगिरि
निवासी भिक्षुं लिसः बिल, 'राग, द्वेष, मोहया दमन याना
निर्वाण लायेगु उपाय बुद्ध-धर्मे दु।' अत द्वेषया लात्पर्य हे
क्रोधथें खः।

'क्रोध दमन यायेत वया व्युत्पत्ति व स्वरूप न्हापां सीके
मा:। अले उपाय लुइ।

'नकत्तिनि बूद्ध्य मचायात् दा, व रूवइ।

'निदैति दुद्ध्य मचायात् अथे हे दा, व रूव न रूवइ, तं नं
वं पिकाइ।'

'प्यदैति दुद्ध्य मचायात् अथे हे दा, व रूवइ, तं रूवइ, अले
लिवला छुं न छुं प्रकारं काइ।

‘तंया आविर्भावि उक्ति थःत कष्ट सुयापाखें वल थुइवं तिनि
जुइ । नकर्तिनि बूह्य मचायाके थव ज्ञान मदु, उक्ति खवया नं
तं मम्बः । अले निदैं दुम्हं वयात स्याःगु छि दाया धयागु थुल,
वयाके ल्हि प्रति तं दत । प्यदैति दुह्यसिके वं नं थःपाखे छित
कष्ट बीगु ज्ञान दत, शक्ति दत, अप्यांसां कयेकल, वांसां
न्याना विल ।’

भिक्षुं अंग्रेजया ख्वाः स्वल । अले उपायया खैं कन,
‘क्रोधयागु हेतु विचा याये धुका क्रोधया उत्पत्ति समये थःगु
मन व तने छु जुइगु अले क्रोधं भविष्ये छु परिणाम पिकाइ
विचा यायेमा ।

‘थमं धयाये मंत कि तं वइ, उक्ति थमं धयाथे दइ मदइन्हापां विचा
यायेमा । थःगु इच्छाया धात जुइवले वेदना छु पाखे जुल
उखे तंया आविर्भाव जुइ । भुतुली मि च्याकेत कुतः यायां
यायां मच्यात, अले काय्ल जुया सि क्वार्क्वा याना भुतू हे
स्यंकी । उक्ति सी दु, शारीरिक वा मानसिक कष्ट छु पाखे
जुल उखे पाखे क्रोधया दृष्टि जुइ । अले वया स्वरूप वयात
नं दुःख बीगु जुइ ।

‘सुयात ज्या ब्वये माल वा थमं हे याये माल दके न्हापां
विचा या व पूर्ण जुइगु खःला मखु । पूर्णताया विश्वासं नं
अपूर्ण जूसा व नं क्रोधया कारण जुइगुलि पूर्ण जुइ मजुइ पाखे
बालाक विचा याये फयेकेमा ।

‘सुनानं थःत ब्वःविया च्वन वा निन्दा याना च्वन, अवले
विचा यायेगु वं धात्थे खःगु धया च्वन ला मखुगु । खःगुसा

तंस्वयेगु थाय् हे गन ?— हानं मखुसा तंस्वयेगु हे छाय् ?

‘क्रोध पिहाँ वयेव चःति वइ, पिलाकक खाइ । क्रोधं शरीर मांसपेशीया कण कणे परस्पर घिसे याइ । खागुया मतलव ध्व हे उष्णोदय जूगु खः । ह्ला ब्वब्व स्याना च्वं ववाना वइ । वयें हे थन खः । उष्णताया प्रभावं हि ववाना वइ । अले हिनू फुले जुइ, ख्वालं विरूपताया रूप काइ । गुलि थथे थःगु शरीरयात प्रकृतिया विरूपताय् छ्वइ, उलि रोगया सृजना जुइ । उकिं छहा धायेहा शरीरया ममता दुम्हं क्रोध छ्वेचीका छ्वयेमा : ।

‘क्रोधया लक्ष्य परया हानि ला स्पष्ट हे जू । तमे अप्पा ल्हबंगु हे परयात पीडा बीत । अले ध्रुव सत्य खः, ध्व तमं मेगु तंया सृजना याइ । अले पारस्परिक तया अविवृद्धि याना यंकु यंकु यक्व हे याना यंकइ । वया अन्त छ्हार्सिनं तंयात व्वमत्यः तले जुइ हे मखु । ध्व हे सत्ययात बुद्धं ‘नहि वेरेन वेरानि सम्मन्तिध कुदाचन’ शब्दे ध्यक्त याना विजयात ।

‘क्रोधया परिणाम मेगु जन्मे भयंकर धयागु धर्मिक पन्नाय् उल्लेख याना तःगु दु । अवतारी लामा छह्य शास्त्रार्थं जूवले मेह्यसें अन्यायं त्याकृगुलि असह्य क्रोधं प्राणान्त जुल । व हे अवतारी धुँ जुया जन्म काल । धुँयागु योनि लिपा मनू जुया जन्म जुल । वसपोल वर्तमान समये छिखाछ्वे विजयाना च्वंगु दु ।

‘क्रोधं वरया प्राण काइ, ध्व ला खने हे दु । तर अति-

मात्राया क्रोधं ग्लानिया रूप क्या मनूया स्वयंया सर्वनाश
जुइ यः । प्राणान्त जुइ यः ।

‘क्रोधया निरोधार्थं संयमया आवश्यकता दु । स्मृतिया
उदय संयमं जुइ । क्रोध पिहाँ वःसां स्मृति साला हानं उकिया
उपशम याइ । अले स्मृतिया परिष्कृत जुइवं जागृत भाव
दया वइ ।

‘जागृति-हीन जीवन निरर्थक खः । जीवनया निंति
जागृतभावया परमावश्यकता दु ।’

भिक्षुया खँपु अंग्रेजयात यल । अले वं प्रशंसाया निगू
शब्द विया थःगु लँ लित । मस्यू, वया ल्यू ल्यू, क्रोध लिना
वना च्वंगु दनि ला मंत !

[धर्मोदय १२/१३४, बुद्ध सम्वत् २५०२]

Dhamma.Digital

विचित्र विचित्रता

— श्री महाप्रज्ञा उपासक

संसारया मखु, संसारवासीतयेगु थव विचित्रता ?

लैँ हे का, छह्य मिजं सरासर बना च्वन, वयात सकसिनं स्वःसां स्वःगु धाये सिबे निह्य स्वह्यासे स्वःगुयात स्वःगु धका जि थःगु मर्ति स्वया । उखेङुने सिमाक्वे च्वह्य नौनं वथागु छ्यों स्वल, थुखे धःसिधे च्वह्य सार्विं वयागु लाकाँ स्वल, लैँ दथुइ दना च्वंह्य फवग्गीनं वयागु चसः स्वल ! —

छाय् ?

बांलाक सँ छ्यना, छ्यो व्यकुछिना, मिखा केलेहैं कना, ह्लाः मसंक जॅ लचके याना अले सर्वत् छगू न्ह्योने छगू ल्यूने लाका वया च्वंह्य ल्यासिह्य मिसा पसले च्वंह्य ल्यायम्हं स्वल, लैँ च्वंह्य ल्यायम्हं स्वल, ऊयाले च्वंह्य ल्यायम्हं स्वल—सकसिनं स्वल अथे है, वथें मिसा नं अथे बांलाका व हे तालं लैँ बना है च्वन ! — छाय् ?

[४५]

‘छाय् ?, छाय् ?’—इत्थें जागु छाय् निगू प्यंगू अले इव हे छाय्या ल्यूनेया प्रश्न चित्त जिगु धार्मिक जीवने मानस-पटे नं वःगु दु ।

वि० सं० १९५३ सालं जि ह्लासाया ‘क्येचांस्पार’ गुम्बार् सँय्-भाय्या अध्ययन याना च्वना । जिह्यु गुरुवर तकांचार्य खः, अले अन तर्कया अध्ययानार्थीत नं यक्व दु । अन देव देवीया रूपरेखा, ज्वंसा, वेशभूषाया पारमार्थिक शिक्षा प्राप्त जुल । अले जि न अनेक चित्र च्वया च्वनेगु । छह्य ध्येस्यें जितः न्ह्यावले थथे च्वया च्वनेगु स्वया वनीगु छन्हु वं हे जित सःतः वल—गुरुया आज्ञाय्—चित्र च्वया च्वनावले !

‘पल्देन् इयरब् ! छु च्वया च्वना, स्वये !’—गुरुं न्यन । जि ग्यात । जि ध्येस्यें पाखे छको स्वया । वयागु ख्वाले प्रसन्नताया भाव दु !—छाय् ?

जि चित्र हया । गुरुं हानं जिके न्यन, ‘पल्देन् इयरब् ! ह्लासाय् नं तान्वः कि छु ?’

जि चःति हुया । हुहुं हे लिमलाक चःति वल । छुं लिसः वी नं मफुल । मस्यु, जिगु अबलेया किपा अंगले निगटिबेथें लाना च्वंसा थौं व स्वया हे जि गुलि ह्लिले मास्ते वद्यु जुइ !

‘पल्देन् इयरब् ! ग्याय् भ्वाः, छाय् ? बरू इव चित्रया छु तात्पर्य ?’—गुरुं न्यना विज्यात । अर्ष न्यनेगु स्वया न्यताले छत्थु कापत बिया ‘हु’ धाःसा गुलि ज्यू, अबले !—जितः शान्ति हे अनुभव बुह । गुरुं हानं ध्या विज्यात, ‘कँ कै ग्यायेभ्वाः । इव चित्र छंगु परिचय खः ।

‘गुरुदेव, जि थ्व चित्र केवल अलसी जुइबले च्यागु, म्हाइपु छ्यानागु खः।’

‘म्हाइपु छ्यायेत तःधंगु तत्त्वीनताया आवश्यकता दु। अयसा रुं थुकी परमार्थ दइ।’—गुरुं जोर विल। अले छगू छगूया लिसः ब्युब्युं वना। लिसःया सारांश खः।

‘चित्रे दथुइ प्यकुलाःगु संसारया, अले अर्द्धभाग तुयूगु सुगतिया, अर्द्धभाग हाकुगु नरकया प्रतीक खः। अले च्वे आर्यसत्यया चिन्ह खः, क्वे सांसारिक प्यता दुःख जाति, जरा, व्याधि व मरणया चिन्ह खः। मनुष्य जन्मया निगू धार वा लैंपुया चिं, अर्थात् मनू स्वर्गगामी नं जुइ फु, नर्कगामी नं जुइ फु। नापसं संगति फलया चित्र खः। ‘नं’ लखे तल कि कुतुं वनी। तर व स्वया यथातुगु स्वलाथें दयेकूसा व लैंपुइ, अज उकी मेगु नैं नं तये जी! वया लिकसं च्वंगु चित्र विद्याध्ययन वा श्रवणं ज्ञान प्राप्त जुइगुया अर्थे खः। अले एकताया प्रतीक खः, धुं, भालु, किसि, सर्प वनजन्तु समभावं चवना च्वंगु। थुखे च्वंगु खुगूगु काल्पनिक क्षेत्रया मतलव खः, पांसुकूल धारी भिक्षु। अष्टादश धातु, प्यंगु महाभूत, नामस्कन्ध विश्लेषक भोजन, वसः, विहारया अनिच्छुक धन-द्रव्यया कामना मदुमह त्यागी। न्हयगूगु थ्व चिन्हया अर्थ पात्र चीवर धारी धर्मदेशार्थ विरचण माना च्वंह भिक्षु! अले थ्व चित्रांशया भाव धर्म व्याख्यान अनुभूतिबा बले जुइव श्रोतापति सरलबोध जुइ धयागु खः। थ्व चित्रया मेगु भावांकन जुया च्वंगु खः, निर्वाण। अले ध्यान मूर्तिया रेखांकन। अन्तिम थ्व स्वर्ग पाखेया चित्रे

चित्रित याना तयागु भावांकन खः ज्ञानमूर्ति, अर्थात् निरोध समापत्ति पाखे यंकीगु लैया निर्देशन !'

'गुह्यदेव, क्षमा याना विज्याहुँ, इन्द्रिया न्होने स्वर्गया वर्णन यायेगु वृष्टता याना,'—जिं धया ।

तर,

तर जिं खना, जिम्ह गुह्या मुखमण्डले प्रसन्नता । अले जिके साहस वल । ऊँ स्पष्टं नर्क पाखे वा क्वे पाखेयागु चित्रिया भाव कना यंका । गुकीया सारांश थन वी ।

'कुसंगते लाना विषय पदार्थं मग्न जुया राग, द्वेष, मोह-यात अलिंगन याना इन्द्रियवशे लाना च्वंगु; अँ खोचा फयया: म्ये धाः जुइका च्वंगु अले थःगु पिहाँ वःगु हिया सवाः क्या च्वंगु अर्थात् पञ्चकाम भोगया सुखे थःगु क्षति मखंका च्वंगु भित्र; खिचां गंगु क्वेँ मिखा तिस्सिना न्हया रसकया च्वंगु अर्थात् नारी-संसर्गे आनन्द ताया च्वंगु तर थःगु यौवन रसं सुख व्यूगु यौवन रस फूगु अथे हे होश मदया च्वंगु गथे खिचायात क्वचं मखु, थःगु वां हि वया च्वंगुया सवाः थमं क्या च्वना धयागु होश खिचायाके मदु । माकःया जालया चित्र अर्थात् छ्वै, बुँ, वसः, तिसा सम्पत्तिया निर्मण व मनूयात उकीया माया-ममताया जान, छम्ह कःलिया मचा आपा दुगु चित्र, अर्थात् कःलिया माँया मृत्यु मचाया जन्मं जुइथे मनूया जीवन-रत्न थः सन्तानया निति फुइगु मनभ्रान्त मनूया चित्र नर्कया शासनयागु चित्र; मुकूट, धाल-तलवार, स्वां, पूरु रक्तवर्ण तसला, कुँवारा चित्र अर्थात् देव, दैत्य, मनुष्य, तिर्यक,

प्रेत, नर्कया खँ, अले श्वया लिपा पञ्चइन्द्रिय, मिखा, न्हायपं, न्हाय्, म्ये, म्ह, चित्र फुकं थुकी सन्निहित जुया च्वंगु दु ।

‘मन भूले यायेत च्वयागु गुरुदेव…… !’ जि धाधां गुरुयात स्वया । वसपोलया रुवाले प्रसन्नता दु । अले प्रसन्नता बुलुं बुलुं गम्भीरताय् लाः वन । जि निस्तब्धताय् लात । गुरुं धया विज्यात-

‘पल्देन श्येरब् ! छं वांलागु ज्या यात । हति आम चित्रत ! आम चित्रे जि सही तया वी । छं श्व चित्र उत्तना ल्हासा वजारे चाःहु, नेवाःतयेत उपदेश ब्यु ।’

जिगु मने प्रीति जाल । जित विस्युं वने मास्ते वल । जि पृथिवी चुया च्वंसां आकाशे ब्यया च्वनाथे ताल । छाय् ?

गुरुया आज्ञा जि पालन याना । चित्रं आः सम्मानया पूजा फल । नेवाःतयेसं जक मखु सँयतयेसं नं गुरुया सही स्वसं तस्वीर काल । चित्रयात तस्वीरं यवव दयेका विल । अले व तस्वीर गुलिसिनं पसले तल, गुलिसिनं कोठाय् तल, गुलिसिनं पकेट बूके तल, गुलिसिनं जन्व दयेका क्व नं खाल ।—छाय् ?

उकि पल्देन श्येरबं धया च्वना, भिक्षु महाप्रज्ञां धया च्वना, महाप्रज्ञा उपासकं धया च्वना, जि धया च्वना, पल्देन श्येरब्, भिक्षु महाप्रज्ञा, महाप्रज्ञा उपासक्या व जिगु न्ह्यपुं नुगःचुं धया च्वना, संसारया मखु, संसारवासीतयेगु श्व विचित्रता विचित्र हे खः !

[धर्मोदय १२/१३७, बुद्ध सम्बत् २५०२]

[४६]

साहित्य-साधना : निःस्वार्थताया उपासना

श्री महाप्रज्ञा उपासक

निःस्वार्थया परिभाषा ला विया च्वने मफु, तर छग्गु
उदाहरण जिगु न्होने न्हावले दु ।

छमा सिमा, गुलिया फल सच्छि-सत्या दैं लिपा सइः,
छमा सिमा, गुकिया शाखा प्रशाखाय् सच्छि-सत्या दैं लिपा
किचः दइ; गनं लैय् सुनानं पित, उकी थःगु परिश्रमया
निफुति प्यफुति चःति हायेकल ।

साहित्य व संस्कृतिया उत्थान कार्ये परिश्रम यावेगु न
ऊंदिल ऊंदिल थथे हे खः । ऊंदिल ऊंदिल थव हे कारण खः,
सिमाय् मानव-थ्रम तूसां व प्रकृतिया प्रतीक जुइ, साहित्य
व संस्कृति मानवया प्रवृत्तिया प्रतीक जुइ । अले थव हे महती
महतां याना सम्मानया दृष्टि भति स्वयेगु न आः याना हल,
गुगु न्हापा याना मतः ।

[५०]

ॐ, हादिकहर्षया खैं खः, थवच्चया चत्रनागु मातृभाषाया
 साहित्य-सिमा नं न्हापा पित, वं थगुः समये थःत प्यूगु मानव-
 समाजयात माःगु किचः नं विल, अले वंगु छुं समये थुकियात
 न्हुत्तु न्हुया वा पात्तुपाला विनाशयायेगु कुतः यात नं थव थौं
 थःगु समये हानं म्वाना वयावं च्वन । सिमा स्यायेत हा ल्यैथने
 मा:, कच्चा पालां सी मखु । तर साहित्य-सिमाया हा अजागु,
 गुगु गवले ल्यैं दना वनी मखु । अले छु आश्र्वय, नेपाल भाषा
 साहित्यया विनाशयायेगु कुप्रयासे वंगु समयया राजनैतिक
 सत्ताधारी वा देशया राजनैतिक अधिकारीपित असफल जुलं !
 जितः लुमं, वांलाक हे लुमं, मसीतले ल्वःमनी मखुगु कथं लुम,
 अरु जिगु हिया सन्तान दत्तले थव ल्वःमंके न मज्यूथे च्वंक
 लुमं, छन्हु थव जिगु माँ-भाय् ल्हाके हे मखु, थव जिगु माँ-
 भासं च्वके हे मखु धका धाःगु दु, अले थव थःगु निषेधाज्ञा
 पालन याकेगुली वल व सत्ताया प्रयोग याःगु दु ।

उकि जि आः धाये मास्ते वया च्वन, 'माँ' छि धन्दा
 काये म्वाल । छि काय्पि शक्तिशाली जुया वये धुकल, अले
 हानं थव शक्ति रुङ अभिवृद्धि जुया वइ. अले थव हे कारणं
 थुकिया विनाशाथं प्रयत्न याःसा व प्रयत्न निष्फल जुइ ।

'माँ' छंगु तीर्थ स्वरूप शरीरे, माँ-भाय्या आभरण
 रुःझः धाल । थाय्थासे कवि, कहानीकार, नाटककार, निवन्ध-
 कार, आलोचकया रत्नं व आभरण हानं थिना वल । न्हुन्हुगु
 रत्नया अभिवृद्धि जुयावं वया च्वन । अनेक प्रकारया अनेक

रूपया पत्रिकाया स्वाँमालां चवखायेके हल । अले माँ-भाय्या
प्रेमी, प्रार्थी छंगु न्ह्योने च्वना स्तुति याना च्वन, आरति
याना च्वन ।'

'माँ' छंगु निवास स्थान भयावह जंगल मखुत, मनोरम
उद्यान जुयावं वना च्वन; माँ थन आः अन्धकारया निशा मंत,
प्रकाश वया च्वन। हिसक जन्तु मन्त, निपुणपि व न्हूपि मालिक
जक जुइ धुंकल - धात्थे माँ, अरु सुं हिसक जन्तु पिहाँ वःसा
वयात धूधू याये फइ ! धात्थे धात्थे माँ, छं सेवक स्व,
पुलापि न्हूपि! जितः छन्द, मात्रा, अनुप्राशया ज्ञान विया
ऋणी याना तःम्ह 'हृदय' मण्डलया 'चित्त' स्वरूपम्ह चित्तधर
'हृदय' दनि, जि दनि! मस्यु, वथे गुलि गुलि गुरु दनि, गुलि
शिष्य दनि ।'

साहित्यया व सिमा, गुगु न्हापा पिना तःगु हान खने
दयावं वया च्वन, साहित्यया व सिमा गुगु आः आः हे तिनि
प्यूगु खः, साहित्यया व सिमा गुगु कन्हे बुया वइ तिनि-नेपा:-
मितये निःस्वार्थ देश प्रेमया चि खः, ममताया चि खः !
साहित्य-सिमाया प्वले, कच्चा-कच्चाय् जरु हःया दुनेया नशा
नशाय् निःस्वार्थ भावया रस-श्रोत अथे हे न्हापा च्वंगु दु, गथे
शरीरे हिनुली दुने हि !

[धर्मोदय १२/१३८, बुद्ध सम्बत् २५०२]

मंत्र, तंत्र, यन्त्र

-श्री एम्. पी. प्रधान

'छम्ह मचाः ज्ञां मदुम्ह मूर्खहू काले चवना कारा च्वं चवब ।
अवले गनं गनं 'म्हालकाय्चा छम्ह सुलुलुलु', ब्वां वया वयागु
कलं हे वना त्यूने काले दुहाँ वन । व तस्सकं हे थारा न्हुल ।
अय्क लिफः स्वल । मखं । वया मती व वयागु हे प्वाथे दुहाँ
वन । अले प्वाथे वालावालां संथें चवन । चिलिचिलि पापां
हाल, हंसं थाय् तोतल । अन तुं फेतुत । ख्वाः वच्चुसे च्वन ।
हाःसलं मनूत मुन । लः हाहा यात । वाकू थिन । छें यंका
खाताय् गोतुइकल । गुलिसिनं पंखा गायेकल, गुलिसिनं छु
छु यात । 'छु जुल, छु जुल' धाधां जःला खःला भुन । सकले
इतःमतः कंकं सन । क्षारिफुकि वैद्य वल । छ्यले व पालि तःले
लः थाका विल । अले 'आया !!!' धका हाला हल । वैद्यं
फुक खैं न्यन । मचां पुक्क खैं कन । हामं 'उ ! उ !! उषे दन,
उ ! उ !! थुषे वल' धाधां घडी खवे, घडी घडी जवे ल्हाः

[५३]

साला थीका क्यन । बैद्यं वांलाक स्वल । छु हे खंगु मखु ।
अले माकव आश्वासन विल । हानं वये धया वन । म्हालकायचा
छम्ह माला प्वचिना वहनी वल । क्येरा नप्ते न्हसपाः झालाक
लात, र्खां-सिन्हः, फल-फूल व्वल, धूप यन । वयात झाले
फेतूथें फेतुकल । ली भु थात । तिति न्हुल । अवले तकं वं
मा :ये मा:कथं मिखा पीका व हे लीभुं 'हइत् !!' धया छु
तोपुल । अले धाल - 'का, छंगु प्वाथे दुहां वंम्ह म्हालकायचा
लात । संयोगं छ वचे जुल ।' तीसकं लीभु उल । क्लोली
क्यंकल । झाले वांछ्वके छ्वत । व मचा पूर्ण स्वस्थ जुल ।'

पाकपिसं क्षमा याना दिसँ, जि थन अतिशयोक्तिगु वाख्यं
छिकपित ब्वंका । तर प्राचीन वाखने छु विशेष गुण छ्गू न
छ्गू दइगु, थुकी नं छ्गू दु । थुकी संशयाधिकम्ह व्यक्ति हे
अज्ञानी वा मूर्ख खः धयागु खँ दु । अले दु, व संशय नं छ्गू
प्रकारया दुःखया मूल खः धयागु खँ । दके ला थुजागु संशय,
गुकी तथ्य मदु, निवारणार्थ मंत्रं ज्या व्यूगु छता खँ दु । उकि
'मंत्र' अज्ञानीया व तथ्यांशहीन संशय मदयेकेत उपकारक खः ।
आः झासेंसा तंत्रे !

विचारवानपित तंत्रे यकव विचाः यायेगु थाय् दु । बुद्धि-
विलासीतयेत लाङ दये हे मदु । संसार चक्रदुःखया पुंज रूपे
खँका उकि मुक्त जुडगु सूक्ष्म ज्ञान प्रायः हे थुइके थाकु । अले
छ्गू छ्गू ज्ञानया आकार दयेका उपमा बीथं बी । गषे 'स्वयं
भूत, व 'धर्मावितार' स्वयं भूत अर्थात् माता-पिता विना उत्पन्न

जूह्य, 'धर्मावतार' अर्थात् धर्मया बलं प्रभावशाली जृपि धर्मया स्वयं अवतार !

भगवान् बुद्धं वोधिज्ञानं प्राप्तं लिपा आज्ञा जुया विजयागु दु, 'हे गृहकारक ! छंतं जि ह्यसिल, आवंलि छं थ्वं गृहकार्यं निर्माणं याये फड़ मखुत ।' अले थ्वं हे कल्पनां याना जि स्वयं नं कालिम्पोंग प्रज्ञाचैत्यं विहारे च्वना वले छ्यगु मूर्ति दयेकागु दु । व छ्यहु शरीर रूपी गृहं दयेकीह्यं गृहकारक खः । वया छ्यों खुगः तया स्वंगः कोलाक मूलगु—जवे भत्तुछ्यों दथ्वी मनूछ्यों, खवे राक्षस । गुकिया तात्पर्यं क्रमशः मोहमूल, राग-मूल, द्वेषमूल खः । अले उकी च्वे निगः छ्यों जवे शान्तमूर्ति, खवे दुखित मूर्ति गुगु दुःख व सुखया प्रतीक खः । अरु उकी च्वे छ्यगः छ्यों दु, गुगु ध्यान—मूर्ति खः, ब्रह्मज्ञानया [परिचारक दके कवेया स्वंगः छ्यों राग, द्वेष, मोह, उत्पन्न कारण मूल, अले च्वे निगः छ्यों सुखी—दुखी जुइगु कारणमूल, दके च्वे ब्रह्मज्ञानं प्राप्तं याइगु कारण-मूल । वयां ह्वाः दु, खुषा ! जवे छ्पा न्हापांगु ल्हाते 'मुगः' दु, निपांगु ल्हाते 'कःति,' स्वचामु ल्हाते 'रन्दा,' खवे नं क्रमशः स्वपा ल्हाते 'हंचा,' 'बशिना,' 'नकि' दु । वया तुलि दु, स्वचा । दकिखण—पाद हंस वाहन खः, मध्यामपाद 'मरुड वाहन,' उत्तरपाद 'महिश—वाहन' । वया वसः हे अग्नि ! कःति माँयागु गर्भं फाइगु, छ्हायां निह्य जुइगु, बशिला यःमुनी नयःगु छाना छ्वडिगु, रन्दा न्ह्यागु नं बांलाकेगु, हंचा संयोग जुइगु, नकि संयोग, मुगः संयोगयात

वल्लाक ववात्तुक तइगु मायाया मतलबे ज्वंकागु ज्वसा खः ।
हंसवाहन तुति ब्रह्मलोक गमनाचरण, गरूड वाहनगु तुति स्वर्गं
गमनाचरण, मर्हिशवाहनगु तुति यमपुरि गमनाचरणया प्रतीक
खः । वया वस्त्र मि । कारण थ्व फुकया कारण वा मूल तृष्णा
खः । तृष्णा हे वस्त्र खः । व तृष्णा हे पुइगु मि खः । हानं व
हे कीत वसःयें ! अले थ्व पुनर्जन्मया कारक, हानं हानं देह
धारण याकीगुया रूपे दयेकाःगु मूर्तिया नाँ खः, गृहकारक !

थथे जि दयेका । छगु मेगु हे विचारं, छगु मेगु हे तात्पर्य
दयेका । तर मस्यु, गुलि मनुखं हाइ हाइ धया वयात पूजायाः !
अहो गोगः छ्यों, गोपामछ्यि ल्हाः, गुलिवाहनया देवता धका
ल्हा विन्तिः विन्तियाः, सिन्हखं तिकू, लखं लुना ख्वाः सिकू ! गथे
थौं ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर, करुणामय तथा अभ्यन्तर चक्र
संवर, हेरुक, प्रजापारमिता, आदि देव देवीपित पूजा याना
च्वन । खः, उकि हे ज्ञानाकार लुया माँ-बौ विना स्वयं उत्पन्न
जूर्णि खः व । उत्पन्न जूगुया जात नं मदु । यमराजया ल्हाते नं
गवले लाइ मखु । थथे कीसं स्यू । तर धात्वं धाःसा कीसं
गय् स्यू ? सीक सीकं थुइका मकाःसे तुं चवं च्वना । थथे
मथुगुलि तन्त्रया थौं ह्लास जुया वन । ठोस सत्य खने दइगु
यंत्र विकाशयात अवसर नं अले थुकि हे विल ।

उकि आः हानं ऊसँ यंत्रे !

यंत्र, नैसर्गिक रूपं मनूयात प्राप्त जुइगु विपत्ति वा दुःख
मदयेकेत उपकारक खः । यंत्रया तात्पर्यं वस्तु निर्माणय।इगु छुं

मिशीन जक मखु । उकि पित्याह्यात शान्तार्थ 'आहार', चिकु
चाह्यात शान्तार्थ वस्त्र, कफ, पित्त, वातं पीडितह्यात
शान्तार्थ 'वासः' थ्व फुकं मंत्र, तंत्र, यन्त्रया संसारे यंत्रय् अर्थे
लावं । अद्भुता बुलुगुयात 'चश्मा', मिर्ज़यात मिसा, मिसा-
यात मिज़ थुपिं फुकं यंत्र खः । थौकन्हे 'यंत्र' शब्दया गुगु
अर्थया प्रचार दु, उकिया सम्बन्धे क्षुं धायेगु आवश्यकता मखं ।
अयनं थुलि ला धाये, 'यंत्र' या तात्पर्य हे साधन रूपे, गुकिं
मनुखं प्रकृती विजय प्राप्त याइगु खः । उकि 'यंत्र'या नं
क्षीत आवश्यकता दुसां वृद्ध, मृत्यु जुइगु आदि अनन्त दिशा पाखे
प्रकृति मनूतयेत त्याका तःगुलि धायेमाल, थौया युगे मंत्र व
तंत्रया प्रचार व प्रसार मदयावं वना च्वन हानं यंत्रया विकासे
क्षीपि वनावं च्वना, छाय् कि थुकिया आवश्यकता अनुभव
क्षोसं यात ।

[धर्मोदय ६/६, बु. सं २५०२]
Dhamma.Digital

बुद्धधर्म

—श्री एम० पी० प्रधान

‘बौद्ध-धर्म हिन्दू-धर्मया सन्तान खः, तसर्थं भारते बौद्ध-
धर्मं प्रचारं यायेण् आवश्यकता छुं मढु।’

—श्वरं धापू खः, सन् १६३३ पाखेया ‘अमृतवजारं पत्रिका’
या छन्हयागु।

थजागु धापू छि थौं अनेक भारतीय बौद्ध विहारे वा
धर्मशालाय् नं खंका दी फु। विशेष विडलाया धर्मशालाय्
ला झौं छगः मतःसें मज्यू ! अले जवं खवं हिन्दू-धर्मं व
बौद्ध-धर्म छ्यू हे खः धका नं मक्यंसे वया दान यानागु दान
यानाथें मताः जुइ, विहार दयेकागु नं दयेकाथें मताः जुइ।

ख नं खः, छखेंया विचारं। मनूं समाजया हे जक शिष्य,
परिस्थितिया हे जक दास, वातावरणया हे जक मचा खःसा
बुद्धं प्रचार याना विज्यागु धर्मं नं हिन्दू-धर्मया छ्यू कच्चा
खः। कारण बुद्ध बू वले बुद्धधर्मं ला द हे मढुनि ! अले हिन्दू

[५८]

विचारं जाःगु कूलया मचा, आलारकानाम्, उद्करामपुत्रथें
जापि ब्राह्मण-धर्मी वा हिन्दू-धर्मीया वसपोल शिष्य जुइ धुकू-
ह्य, अले वसपोलया धर्म नं हिन्दू-धर्मया हे सन्तान गय् मखु
धाये ? अले विडलाया प्रत्येक विहारे चवया तःगु हिन्दूधर्म व
बुद्धधर्मया छगू आर्यधर्मया निगू शाखा गय् मखु धाये ?

तर छमा हे सिमाया निगू शाखां निगू हे प्रकारया निगू हे
आकारया फल सइगु खः । यदि छमा सिमाया निगू शाखां निगू
रसया निगू आकार प्रकारया फल सइगु सम्भव मदुसा ध्व नं
सम्भव मदु कि बुद्धधर्म व हिन्दूधर्म छगू आर्यशाखाया निगू
कच्चा जुइ । कारण छगू ईश्वरया आधारशीलाय् हे स्थित
धर्म खः, मेगु ईश्वरया अस्तित्वे मनूया अकर्मण्यता खंकीगु धर्म
खः । छगू आत्मा नित्य, ध्रुव वस्तुसत् माने यायेगु खः मेगुली
अन्- आत्मा, अ-ध्रुव, अन-वस्तुसत् खः । हिन्दूधर्मे वेदया मूल
मंत्र 'ॐ' कार खः, गुकिया प्रयोग गनं छको हे बुद्धधर्मे मजू ।
हिन्दूधर्मे 'ॐ' कारया मतलव गय् क्यना तल, व
स्वयेवले अस्तित्व दइगु सम्भव हे नं मदु । 'ॐ' या तात्पर्य वा
भावार्थ थथे खः—

अ+ऊ+म्=ऊ॑ । 'अ' ब्रह्माया प्रतिनिधि खः, 'ऊ॑'
विष्णुया प्रतीक खः, अले 'म' विष्णुया पलिसा ! थुपि हे
संसार संचालनया कार्यकर्तीत खः । ब्रह्मा सृष्टिकर्ता, विष्णु
पालनकर्ता, अले महेश्वर जुया च्वन शंहार कर्ता ! अले छीपि
इमिगु कृपाय् हे निर्भर जुया च्वन । कारण ब्रह्मां छीत मृष्टि
यात, छीत विष्णु प्रतिपालन याना तल, कन्हे विष्णु तंभसा

जो नाश जुइ । तर थ्वं न बुद्धधर्म माने यात न बुद्धं हे सृष्टिया
अधिकार, पालनया अधिकार, संहारया अधिकार दुह्य
अवतारया वसतं पुना विज्यागु दु, वौद्ध विचारं थ्व ला न्याह्या
ताहा:, दोष विलं व्यांयात धयाथें जुल । क्षीगु जीवन संचालन
याना तल इच्छां तर श्रेय विलं ब्रह्मायात । लहिना तल मायां,
वयानयात विष्णुया । प्रकृति स्वभावं वा कालं मनूया मृत्यु
जुया च्वन, दोष विलं महेश्वरयात । उकिं गुह्य व्यक्ति इच्छा-
यात दमन याइ, उह्य व्यक्तियापाखें संसारे छु हे निर्माण सम्भव
मदु । उकिं बुद्धं इच्छायात भिगु लैपुइ यकेगु संयम यायेगु
आज्ञा जुया विज्यात । यदि सुनानं इच्छा यायेगु हे तोतल
धाःसा संसार चले जुइ ला, यद्यपि थ्व सम्भव दुगु खँ मखु ।
अले धन व जनया रक्षा मायां याना च्वन । माया मदुसा थन
छु पदार्थया सिहार-संहार व पालन-पोषण जुइ मखु । स्यनीगु
स्वभाव संसारयागु खः वा संहार कर्ता 'काल' खः ! तर
'काल' या तात्पर्य बेला वखत खः अर्थात् पुलां ज्वीवं स्यनीगु
बेला वन स्यन । आयु फुइवं सीगु समय थ्यन, सित ! थुकियात
अन्तकाल नं धा । 'अन्त' धयागु फुइगु खः काल धयागु बेला !
बुद्धया दर्शने गुगु उत्पन्न जुइ व फुकं परिवर्तनशील खः, अले
नाशवान खः । उत्पत्ति जुइ, विनाश जुइ । धया तःगु न दु-

अनिच्छावत संखारा, उप्पाद वयधम्मिनो ।

उपजित्वा निरुज्जन्ति, तेसं उप समो सुखो ॥

संस्कार वस्तु फुकं अनित्य खः, उत्पत्ति जुया विनाश
जुइगु धर्म (स्वभाव) खः । उकिं व गुगु उत्पत्ति व निरोध

जुया वनीगु खः, शान्त जुइव सुख जुइ ।

उकि थव हे थथे हे यकव यकव पा:गुलि बुद्धधर्म मेगु हे
खः । हिन्दूधर्म मेगु हे खः । उकि बुद्धधर्मया आवश्यकता भारते
जक मखु, विश्वे स्मेतं दु । अगतु ।

[धर्मोदय ६/१०४-१०५, बुद्ध सम्बत् २५००]

नर्क

- बौद्ध कृषि महाप्रज्ञा

शरीरे अनेक प्रकारया धाः कै आदि
कष्ट भोग याय् मागु खने दुगु नर्क खः
मेगु खने मदुगु नर्क व खः चिन्ता ताप सूर्ति ।
मनुष्यलोके उत्तमह्य मनू जुया च्वंसा नं
शारीरिक वेदना वा मानसिक चिन्ता नं
नर्क भोग यागु खः,
सुख सीह्य व्यक्ति
दुखे पतन जुइगु नं पुनर्जन्म धासां जिल ।
इज्जत मान सम्मान प्रतिष्ठा मदैगु
चिन्ता वा न्ह्यागु थजु चिन्ता हे नर्क खः ।
पशु जन्म धैगु हे अज्ञानतां ज्वीगु खः
गन मनुष्य सारै हे मूर्ख जुइ अन धर्म धयागु
अःखतं थ्वीकै वहे पशु जन्म ।
परमार्थ धर्मया खै सम्पर्क मदुह्य
लोकं धाइ धका यथार्थ ज्ञान मध्वीकुह्य
थुजापिं हे पशु खः नर्के च्वना च्वंपि ।

[६१]

बुद्ध्या भाषा

— बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा

मगध राजाया समये राजभाषा मगध भाषा जुया च्वंगु
खः । उगु मगध भाषाया चिं-अशोक स्तम्भय् नं च्वयातःगु
प्रमाण दु । लिपा व हे मगध भाषाया लंकाय् धर्मशोकया समये
मगध भाषायां लंका भाषा धका नाम परिवर्तन जुया वन ।
थव हे पालि भाषा खः । बुद्ध भगवानया धर्मोपदेश वा वार्ता-
लाप जुइवले बुद्धभाषा अथवा पालिभाषां चले जुया च्वंगु खः ।
पालिभाषां गुलि बुद्धोपदेश जुया च्वंगु खः उलि मेगु भाषां
अनुवाद याना तःगु शुद्ध उवींगु असम्भव खः । पार्लि भाषा
भगवान बुद्ध्यागु मातृभाषा तुल्य बुद्ध भाषा चले जुया च्वंगु
खः उलि मेगु भाषां अनुवाद जुया च्वंगु भाषां उपदेशानुसार
बुद्ध वचन यथार्थ थवींगु दुर्लभ, यथार्थ थें भाषा थवीका ज्ञानया
खें थवीके थें अनुवादद्वारा थवींगु असम्भव । अकि बुद्धवचन
पालि भाषां हे व्वना पालिभाषां व्यावहारिक शब्द हे प्रचलित

[६२]

यास्ये व्यवहारिक शब्द समेतं पालिभाषां व्यवहार यायगु—
बुद्ध धर्मयागु भाषां व्यवहार यागु बुद्ध-भाषा हे तिनि बुद्ध
धर्मयागु नीव (हा:) खनेदुगु खः ।

भाषा धयागु-छगू जातीय पुसा खः गन भाषा मदु
उकिया जात दु धायमफु । तस्मात् बुद्धया धर्मे भाषायागु व्याक-
रणादि साहित्य सम्पदा यक्त्र दु । तसर्थ बुद्ध भाषाय व्याकर-
णादि अवश्य सयेके मागु खः । आः व भाषा सयेकेगु प्रथा
विस्तारं तना वन ।

पालिभाषा बुद्ध भाषा खः । बुद्धोपदेशित जुकक हे पालि-
भाषां उलेखन जुया च्वन । बुद्धोपदेशित त्रिपिटक धका च्वंगु
पिटक पालिभाषाय हे लाना च्वंगु खः, बुद्धवचन जुकक पालि-
भाषाले हे लाना च्वंगु खने दु, अकि बुद्धोपदेशित दुःखं मुक्त ज्वीगु
ज्ञानयागु अभिलाषा दुपिसं पालि हे द्वनेगु उत्तम ज्वी । बुद्धो-
पदेशित अनुत्तर ज्ञान जुकक पालिभाषाया दुने हे जक त्वीके
फइ ।

धथे जूगुलि चीवरधारीपि भिक्षु—अनागारिकापिसं बुद्धो-
पदेशित ज्ञानादि यथार्थ थ्वीकेगु खःसा पालिभाषा हे अध्ययन
यायमाः । पालिभाषा अभ्यास दुपि बुद्धकालीन अवस्थां निसें
स्वाना वया च्वंगु थें च्वं । शुद्धं पालि थ्वीके सरल मजू
बांलाक व्याकरणादि पालि—साहित्य सय्का पण्डित जुलधाःसा,
बुद्ध वचन सूक्ष्माति सूक्ष्मगु ज्ञान नं थ्वीके फगू, नत्र अमूल्य
ज्ञान दुर्लभ खः ।

पालिभाषा नं गद्य-पद्य धका निता प्रकारं दु, पद्ययागु वाक्य गद्यं छ्याना तंगु थ्वीके थाकुया च्वनेयो, थ्वीके थाकुयु शब्दयागु अनुवादकपिंसं सरलगु शब्दं अनुवाद याना तयु, उके-यागु अर्थ भावार्थं पाय्यो, भावपाना वा पाखाय्लाना सिद्धान्तं म्येगु हे जूवनीगु सम्भव दु । अकि पालिभाषा हे सयकेगु उत्तम ज्वी । पालि ब्याकरण पालि कोष, ध्व फुक स्यूह्मासे थूगु खँ व मासुलि पालि सःह्यसे थूगु भाषा आकाश-पाताल पाइ ।

गुगु संस्थाया भाषा दु, उगु संस्थाया कूलछें दु, भाषा मदुगु संस्थाया कूलछें मदु । बुद्ध-धर्मया भाषा मदुसा धर्मया स्थान हे मदुगु प्रमाण जुइ । तसर्थं बुद्धधर्मीपिंसं अनेक यत्न याना नं जालि भाषायात विचाःयुक्तगु सहित याना सजीव याना तेमाः नत्र पालि साहित्यया आत्मा दुगु थहरे ज्वी मखु ।

नमो—नमस्कार । भगवतो—भगवान । अरहतो—अरहतो । सम्मा सम्बुधदस्स—सम्यक सम्बुधयात । विज्जाचरण सम्पन्नो—विद्या अप्रमादं युक्तगु आचरणं पूर्णगु । सुगतो—त्याग व वैराग पूर्णगु मार्गे विज्याकह्या । लोकविधि = लोक गतिविधि फुकं सिया विज्याकह्या । अनुत्तरो—सुनानं काटे याय् मफुह्य । पुरिसदम्म सारथी—लोकजनपिन्त बोधयाय् फुह्य । सत्था = शास्ता गुरु खः । देव मनुस्सानं—देव मनुष्यपिनि गुरु जुया विज्याकह्य । बुद्धो भगवाति—बुद्ध भगवान वका धाइ । विज्जाचरण सम्पन्नो धयागु शब्दया अर्थं थ्वीके अःपु मजू, गुरुपि नाप वांलाक छलफल

यायमा । भावना नं याय् तंकेमाः । भाषा ल्हाय् सयवं फुक खं
थ्वीके फैमखु पालिभाषाया साहित्य सयकेमाः । पालि साहित्य सःह-
तिनि धात्वे याह्य संघ जुइ । पालि साहित्य छता वाँलाक सलधासा
चीवरधारी ब्रह्मचारी जुसा सिहासने च्वने लाइक जुल । संघ-
नायक जुय लोहा जुल, संघ लक्षणं परिपूर्ण जुल ।

चीवर-चीर वर । चीर-वस्त्र, वर-उत्तमगु । कुतो
आगतोसि-गनं विज्यानागु ? कोहि गनतुं-गन विज्यायेगु ।
आपाणं गन्तु-पसले वनेगु । विनय किं कातुं विनय छुयाय्गु ?
संघ सासनं रक्षितुं-संघ शासन रक्षा याय्गु ।

पातिमोक्ख-प्राति मोक्ष, पापं मुक्त ज्वीगु ।

कोमल रम्मा यं पालिभाषा

भगवा धर्मं देशित वाचा

पीति मुदारं देतिजनान

पस्सथ एतं सुन्दर भासा

यं गुगु खः, पालिभाषा, अतिकं हे कोमलगु भाषा खः,
वातचित याय् वलेनं न्हयाइपुस्ये च्वं । बुद्ध भगवानं उपदेश याना
विज्यागु भाषा खः । लोकजनपिन्त हर्षनन्द वीगु भाषा, थ्व
भाषा झीसनं व्वना सयेका भाय् ल्हाय्गु अभ्यास याय्
योग्य जू ।

[धर्मोदय १/२, ३, ४ बुद्ध संवत् २५२१]

यथार्थ ज्ञान

—श्री महाप्रज्ञा

शरीरे दया चंक अध्यवयात् विचार याय्‌गु,
शरीरयागु चाल चलने स्मृति तय्‌गु,
मने ध्यान तया-मन पिहाँ वनीगु हेतुयात् सीकेगु,
मन पिहाँ वना-कुशल कर्म यागुली होश दयूकेगु,
थमं ध्या चवनागु खँय् होश दयूकेगु—
सत्य वचन ला, असत्य ?
खेले दुगु ला, मदुगु ?
प्रिय वचन ला, अप्रिय ?
उपकार जुइगु ला, अपकार ?
काय, वाक, चित्त' यानागु कर्मया फल भौग याय्
मालिगु विचार ।
संसारे उत्पन्न जुक्क प्राणी वा पदार्थ नित्य ला कि
अनित्य, —‘अनित्य’ ।

[६६]

अनित्यद्वारा सुख जुइला कि दुःख ?—‘दुःख’
 दुःख जुइगु यो ला कि मयो ?”—‘मयो’,
 मयोगु मजुइके फुला कि मफु ?—‘मफु’।
 यदि मफु धंगु पक्का खःसा —‘व जिगु, उके जि दु,
 व हे जि” धायगु योग्य जूला ?—‘मजू’।
 थ्व हे खः यथार्थ ज्ञान ।

उक्त यथार्थ ज्ञान दुह्य व्यक्तिया मरणकाले — तत्त्वे
 तत्त्व लय जुया वनी । यथार्थ ज्ञान मदुह्यया अनात्म शरीरे
 आत्म भाःपाः -अनित्य पदार्थया अधिकारी जुया ‘जि थुजाह्य’
 धका अहंकार याना, रागादि क्लेशयागु शस्त्रद्वारा, जन्म-जन्म-
 यागु सुख दुःखादि निर्माण यासे अखण्ड संसार चक्रे जन्म-
 मरण, सुख-दुःख भोग याना च्वनि ।

तसर्थ यथार्थ ज्ञान दुह्य परमार्थी—कपू च्याय्‌थे च्याना
 अशेष जुइक अहेतुज जुया वनी । गुह्यसिके यथार्थ ज्ञान
 दइमखु —उम्ह अज्ञानीं जीवनयात धन्य भा: पा: ‘जि, जिगु’
 धंगु अभिमान याना —संसारे गुलि फु उलि तःधं जुइगु व
 सुखी जुइगु आशां अनेक प्रकारया बुधिद खेले याना, परिश्रम
 याना, तःधं जुइत स्वइगु । तःधं जुइत, रागादि क्लेश मदेक
 हे मगाः । रागादि क्लेश युक्त कर्म फुकं हे पुनर्जन्मया धुक्
 खः ।

[धर्मोदय १/१, बुद्ध संवत् २५२१]

[६७]

भिक्षु जुया वने त्येल

(ले०-भिक्षु महाप्रज्ञा)

वने मर्ते थनी जितः वने त्येल भिक्षु जुया ॥१॥

माम बुवा दाजु किजा, तता क्यै हैं सकसिनं ।

विदा जितः विया दिसं, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ १ ॥

अनित्य थ्व संसारे, बह्ना च्वने दैगु मखु ।

गथ्ये नं तोते मानी, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ २ ॥

स्वये मर्ते हाले मत्ये, दुगु मखु सदाकालं ।

वरु आःहे तोलतावो, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ३ ॥

माया रूपी खिपः निला, देका तःगु जंजाल

थ्व जाल चफ्कुनावो, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ४ ॥

कापाय वस्त्रं पुना, भिक्षुयागु पात्र ज्वना ।

छेँखा पत्ति भिक्षा पर्वं पर्वं, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ५ ॥

तृष्णायागु सागरसं, ज्ञानयागु द्वंगां च्वना ।

पार जुया वने यातः, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ६ ॥

श्री बुद्ध भगवान, निरवाण स्वामी रे ।

प्रज्ञा ज्ञान लाय यात, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ७ ॥

[धर्मदूत ६/३-४, बु. सं. २४८८]

महाप्रज्ञा नाप छलफल

— भिक्षु प्रज्ञारश्मि

थन पाठकपिति न्होने तया च्वनागु छलफलया खैं जिमि-
गुरु महाप्रज्ञा भिक्षु जुया च्वंवलय् वसपोल नाप भक्तजनपि
छलफल जूगुया रूप-रेखा जक व्यागु खः । जि थूथैं संकलन
याना तयागु जक खः । छलफल जूगु थथै खः—

“गुरुदेव ! छलपोलं वाखैं कना विज्याः वलय् थव झीगु
शरीरे खुता प्रकारया धातु दु धैंगु खैं जकं धया विज्यात । तर
व खुता धातुया व्याख्या याना विमज्याः । थुगु वारे छक छुटे
च्छुटे ज्वीक थ्वीक कना विज्याःसा वाँलाइला?”

हे भक्तजन ! थन वाँलागु न्ह्यसः (प्रश्न) यात । आः जि
कना हय् । वाँलाक ध्यान विया न्यं । थव खैं सीकातय्
मागु खः ।

फिच्याता पृथ्वी धातुः—

- | | |
|--------------------------|------------------|
| १) छ्यने च्वंगु सैं, | ५) छ्यंगु, |
| २) ह्यय् च्वंगु चिमिसैं, | ६) ला, |
| ३) लुसि, | ७) नसा (स्नागु) |
| ४) वा (दन्त) | ८) वबैय् (अस्थि) |

[६६]

- | | |
|---------------|---------------------|
| ६) जलस्ये | १४) स्वँ, |
| १०) नुगः स्ये | १५) तःगु आतापति |
| ११) स्ये, | १६) चिकिपुगु आतापति |
| १२) पिलि, | १७) सःपौ, |
| १३) अःपि, | १८) गो (भोडे) |

युलि पृथ्वी धातु जुत ।

क्रिप्यता आपो धातु:-

- | | |
|--------------------------|----------------------------|
| १) स्यो, | ८) चःति, |
| २) न्हृपु, | ९) ख्वचि, |
| ३) पित्त, | १०) दाः, |
| ४) म्हुइ ब्रुयावैगु ई, | ११) खै |
| ५) धालं पिहाँ वैगु क्लि, | १२) न्हासंवैगु क्लि, |
| ६) हि, | १३) ववैय् साले च्वनीगु लाः |
| ७) लायागु चिकं, | १४) च्व (पिशाव) |

प्यता तेजो धातु:-

- १) पाचक तेज (अग्नि)
- २) जीर्णतेज
- ३) तापतेज
- ४) संतर्फन तेज

वायु धातु खुताः-

- १) सासः दुहाँ पिहाँ ज्वीगु
- २) धका वैगु,

- ३) प्यनं पिहाँ वैगु फ्य,
- ४) फिरि फिरि सनीगु,
- ५) प्वाथय् हालिगु
- ६) हाद्धिका वैगु,

फिच्याता इन्द्रिय, विषय, विज्ञान धातुः-

१. चक्षुधातु, २. रूप धातु, ३. चक्षु विज्ञान धातु, ४. श्रोतधातु,
५. शब्द धातु, ६. श्रोत विज्ञान धातु, ७. घाण धातु, ८.
- गन्ध धातु, ९. घ्राण विज्ञान धातु, १०. जिह्वा धातु, ११. रस धातु, १२. जिह्वा विज्ञान धातु, १३. काय धातु, १४. स्पर्शधातु
१५. काय विज्ञान धातु, १६. मनो धातु, १७. कल्पना धातु,
१८. मनो विज्ञान धातु, थुलि सम्बन्ध धातु जुल ।

थुकी पृथ्वी धातु जुक्व कलयागु पुर्जा थें । जल धातु, जुक- पुर्जाया शक्ति थें । पुर्जा चले जूरुलि तेज धातु दया च्वन । तेज धातु द्वारा वायु उत्पन्न जुया च्वन । आकाशयात धातु धाइ मखु । छाय् धाःसा आकाश द्वारा छुं उत्पन्न ज्वीन मखु, आकाश उत्पन्न जूगु नं मखु । आकाशं छुं ज्या बाइनं मखु । उकि आकाशयात धातु धाइ मखु ।

इन्द्रियादि (मिखा, न्हाय् आदि) (१८) फिच्याता सम्बन्धित धातु उपरोक्त कल (मशिन) द्वारा चले जुया च्वंगु अहंकारया कारण खः ।

उक्त खुता धातु ज्ञानयात प्रज्ञा चक्षु द्वारा अखण्ड दर्शन जुया च्वंहस्या अहंकार नाश जुया वनी ।

‘हे गुरुदेव, थव छलपोलं कना विज्यागु परमार्थं ज्ञानयात
मनूतयसं थ्वीके थाकुगु छाय् ?’

‘हे भक्त ! मनुष्य धाकवसिनं हे थ्वीके थाकुगु मखु । थथे
मतीतयगु पाय्छि मजू । थ्वीके फुर्पि नं दु, तर गुलि धाःसा
थ्वीके मफुर्पि आपाः । थ्वीके फुर्पि ह्य ।’

‘गुरुदेव ! परमार्थं ज्ञानं मयूर्पि स्वया थूर्पि ह्य जूगुका
कारण छु ?’

‘हे भक्त ! श्रीखण्ड धयागु फुकक बने दे मखु । किसि
फुकसिके गजर्माण दैमखु । मणि धाकव हे फारसमाण ज्वी
मखु । अथे हे मनुष्य धाय मात्रं सकसिनं परमार्थं ज्ञानं थ्वीके
फै मखु ।’

‘गुरुदेव ! उकियागु कारण नं दयफु कि ? गुजाह्य
व्यक्तिं थ्वीके फै ? हानं गुजोह्यसे थ्वीके फै मखु ।’

‘हे भक्त ! कारण अवश्य नं दु । छाय् मदै । गथे रंगी चंगी
गिलासय् छगः हे थल यागु लः लुना यंके वलय् गुजागु रंगयागु
गिलास खः लः नं उजागु हे रंग ज्वी । अथे हे सांसारिक विष-
यस रंग रंगे जुया च्वंपि मनूत मध्यय् नं अत्यन्त हे भुले जुया
च्वंपिसं छुं हे थ्वीके फैमखु ।

प्यन्वे स्वन्वं रंगे जुया च्वंपिसं भति भति थ्वी । वछिं
(पचास प्रतिशत) रंगे जुया भुले जुया च्वंपिसं फुकं धैर्ये थ्वीका
काय् फै तर फुकं व्यवहारय् छ्यले फैमखु । सांसारिक विषय
भोगय् छाप्तहे भूलय् मजूर्पि थ्वीका कयाथे व्यवहारय् छ्यला
मुक्तं नं जुया वनी । [आनन्द भूमि द/६, बु. स. २५२४)

भिंगु च्याका लँ

सम्यक् दृष्टि ज्ञानदसाः, मिथ्या दृष्टि तना वनी ।
भिंगु दृष्टि मनं खंसा, दुःख फुइ दृष्टि भिह्यया ॥ १ ॥

सम्यक् संकल्प दःसा, मिथ्या संकल्प नं तनी ।
भिंगु संकल्पया पुण्यं, दुःख वनी भिंगु कल्पनां ॥ २ ॥

सम्यक् बाचा शुद्ध जूसा, मिथ्या बाचय तना वनी ।
भिंगु बाचा शिद्धि दाता, भिंगु भाषणं दुःख फुइ ॥ ३ ॥

सम्यक् कर्म शुद्ध जूसा, मिथ्यागु कर्मान्त नं फुइ ।
भिंगु कर्म ध्यान दःसा, कर्म भिह्यया दुःख फुइ ॥ ४ ॥

सम्यक् जीवी व सन्तोषी, मखुगु तनी जीविका ।
सम्यक् जीवी जुल योगी, दुःख फुइ शुद्ध जीविका ॥ ५ ॥

सम्यक् व्यायाम नं दःसा, मिथ्या व्यायाम ज्वी गनं ।
भिंगु व्यायाम कर्तार्या, दुःख फुइ वीर्यया वल ॥ ६ ॥

सम्यक् स्मृति साधना नं, मिथ्या स्मृति गनं ल्यनी ।
भिंगु स्मृति होश ज्ञानं, दुःख फुइ स्मृति साधनं ॥ ७ ॥

सम्यक् समाधिया ध्यान, मिथ्यागु समाधि नं फुइ ।
सम्यक् समाधिया लाभी, संसारयागु दुःख फुइ ॥ ८ ॥

च्यागू मार्ग ध्वी गुह्यासें, थुल बुद्धेगु मार्ग नं ।
आना वया अुया मर्म, मुक्ति ज्वी ज्ञानया बबं ॥ ९ ॥

—भिक्षु प्रजाराईम

दुःख सत्य

— भिक्षु प्रज्ञारश्म

जन्म वात्य वृद्धजीगु, क्रमशः थुगु देहसं ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ १ ॥

वृद्ध जीवं व्याधि दुःख, स्वभाव देहया गति ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ २ ॥

जन्म जुक मरण धर्म, मृत्यु जीगु मज्बी मखु ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ३ ॥

अप्रिय नाप संयोग, जीगु नं दुःख खः थन ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ४ ॥

योपि वियोग न जीगु, थव नं दुःख भयंकर ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ५ ॥

इच्छाजूर्थे मदै लोके, दुःखया मूल हे जुल ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ६ ॥

पञ्चस्कन्ध दया च्वंगु, संक्षिप्तं दुःखया पुसा ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ७ ॥

थव हे ज्ञान कीह्य बुद्ध, भिक्षुपिन्त कनाबिल ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ८ ॥

[शान्ति विजय बुद्ध-जयन्ती २५११]

“सव्वदानं धम्मदानं जिनाति”
फुक्क दान सिबे धम्मदान श्रेष्ठ उत्तम स्थः ।

थग सफया चन्दा दातापिं

भिक्षु प्रज्ञारश्म गण महाविहार
हीरालाल उपासक डिल्लीबजार

सच्चिद चन्दा तःपि

सर्वश्री विरती अनागारिका किण्डोल विहार, श्रावस्ती अनागारिका प्रणिधिपूर्ण विहार वलम्बु, सानु शाक्य ज्यावहाल, बोधिमान शाक्य (ॐ प्रिन्टिंग प्रेस) वंवहाल, अठरत्न शाक्य जुद्ध सडक, वहादुर शाक्य महाबुद्ध यल, आशाकाजी वकु वहाः, धर्मदास स्वाद्यफू छेत्रशाठी, सिरी कुमारी मानन्धर दिल्ली-बजार, सूर्जमाथा बागवजार, चम्पावती इतुवहाः, ज्ञानी उपासिका धर्मपथ, अम्बरमान थान वहाः स्व. यलवहादुर राजकनिकार ओम वहाल याना जम्मा १४००।-

न्येतका चन्दा तःपि

भिक्षु महेन्द्र मुनिविहार ख्वप, मिठाई उपासिका जुद्ध सडक,
सत्यदेवी उपासिका जुद्ध सडक, चिनी उपासिका डिल्लीवजार,
रत्नमाया उपासिका डिल्लीवजार, दयालक्ष्मी कमलपोखरी,
संघररत्न बंबहा, अष्टमान लुँहिटी यल, प्रेमबहादुर बागवजार,
मोतिसाहु छोछे वनियाचुक, जेठमाया साहुनी छोछे वनियाचुक
धर्म वीर तुलाधर खिचापुख, (५१-) जम्मा ६०१-

स्वीतका चन्दा तःपि

सर्वश्री न्हृद्धेरत्न जुद्ध सडक, नरम स्थापित लगं, तुलसी
माया लगं, जम्बलदेवी दैसा, स्व. नेबुला मैत्रा तुलाधर छाउनी,
तीर्थकुमारी चिकंवही यत, विद्या नयां सडक, जम्मा ७ जवान
या

२१०।-

नीन्यातका चन्दा तःपि

सर्वश्री भिक्षु किर्तिज्याति नगर मण्डप श्री कीर्तिविहार,
रामकाजी उपासक नागवहा:, पन्नामाया गणवहा:, चैत्य प्रभा
घट्टेकुल बौद्ध कृषि आश्रम, हर्ष वहादुर बवहिटी, न्हृद्धेलाल
कमलादी, सुर्ज मान कमलादी, मानहेरा तुलाधर ज्यावहा,
ज्ञान शोभा कुंसावाहा, जुनु (वावा) डिल्ली बजार, माया देवी
मखँ त्वा जम्मा ११ जवान या

२७५।-

नीतका चन्दा तर्पि

सर्वश्री मा गुणवती अनागारिका धर्मकीर्ति विहार, रत्न
मञ्जरी धर्मकीर्ति विहार, धम्मवती धर्मकीर्ति विहार, धम्मा
दिन्ना (चमेली) धर्मकीर्ति विहार, संघमित्रा अनागारिका
किन्डोल, ब्राणशील अनागारिका शाक्यसिंह विहार, संघरक्षिता
अनागारिका श्यभी, सत्यपारमि अनागारिका पुतलीसडक, सागर
वज्राचार्य मखँ, हिरारत्न शाक्य चिकंमुग, मोहनसिंहि तुलाधर
मखँ, वद्रीमान तण्डुकार पुतली सडक, मिठाई काजी कंसाकार
कमलादी, त्रिरत्न ताम्राकार पुतली सडक, हेरादेवी उपासिका
कालमाटी, श्रीलक्ष्मी उपासिका तान्सेन, श्रीमती मीमा तण्डुकार
कमलादी, हेरादेवी तेबाहा, जम्मा १८ जवानया

३६०।-

चिन्यातका चन्दा तःपि

सर्वश्री यशोधरा अनागारिका किण्डोल विहार, मुनि ज्योति
श्रामणेर पाटीविहार थ्यमी, मुणराज कणवाहा यल, भाईकाजी
उपासक मजिपा, मानरत्न शाक्य वसन्तपुर, रत्नवहादुर पुतली
सङ्क, दिव्यरत्न बसन्तपुर, लक्ष्मी चसांद, मथुरा चसांद, हृष
माया, दुगंवही, शीलशोभा दुगंवही, शान्तिदेवी पुतली सङ्क,
जम्मां १२ जवान या १८०।-

किःतका चन्दा तःपि

सर्वश्री करुणा अनागारिका प्रणिधि पूर्ण विहार, दानपारमि
अनागारिका इलायवही, शीलपारमि अनागारिका इलायवही,
निष्कम्पारमि अनागारिका इलायवही, सुजाता अनागारिका
किण्डोल, धम्मदस्स अनागारिका तुवासा, माधवी अनागारिका
यशोधरा विद्यालय यल, विदिता अनागारिका तनबाहा यल,
लक्ष्मी गणवाहा, चन्द्रलक्ष्मी वस्वाहा, कृष्णकुमारी,
आर्यतारा थहिटी, ज्ञानलक्ष्मी तमसिक, सानुमाया प्यूसा,
जमुनादेवी भोटेबा, राधिका देवी मखं, चिनी शोभा
पुलांभसा, निनीमाया नंमुग, चन्द्रमाया भचली, रामलाल
दुगंवही, नानीभाई मिखाद्व, हारां लगं, ज्ञानरत्न शाक्य
म, अभिता लगं, सन्तु माया लगं, सरस्वति भोटेबा, अष्टमाया
कमलादी, चन्द्रमाया कमलादी, हेरानानी लर्ण, लक्ष्मीदेवी गणवा,
ज्ञानशोभा लगं, चन्द्रमाया तेवाहा, सुन्दरीमाया जुद्धसङ्क,

ज्ञानदेवी लगं, पञ्चनारां महर्जन पांगा, रत्नकुमारी दैसा,
ज्ञानकुमारी यटखा, ज्ञानी भोसिको, हेरादेवी गणवाहा, रत्नहिरा
थायमरु नःघ, दानरत्न जुद्धसङ्क, विद्यालक्ष्मी गण महाविहार,
ज्ञानी शोभा नवही, कांच्छी नवही, सानुमाया भोजपुर टवसार,
सिद्धिराजशाक्य खराङ्ग वजार, जम्मां ४६ जवानया ४६०।

विकासमान कमलादी,

८।५०

न्यातरा चन्दा तःपि सर्वश्री कृष्णकुमारी रुद्रोक्त्र, गणेश
कुमारी टेकु, सिरीकुमारी कालिमाटी, अष्टमाया पुलांभसा
पन्नादेवी चिकंमु, द्वारिकादेवी, लक्ष्मीकुमारी झोछें, सुर्जमाया
वम्बवाहा, सानुमाया गणवाहा, हेरादेवी मखैं, चैत्यमाया लगं,
कृष्णदेवी झोछें, नानीमाया मखैं, अष्टमाया लगं, जनकमाया
चसाद, देवकुमारी ववहा, नानीशोभा झोछें, पञ्चमाया ह्युमत,
अमृतानन्द वज्राचार्य झोछें, रत्न बहादुर भुजिवा, आशारत्न
टेबाहा, शामावती रुवप, भगावती झोछें, हर्षवहादुर असं, मोति
माया भोजपुर, हेरादेवी चैनपुर, हेराशोभा छेत्रपाटी, सुभद्रा
छेत्रपाटी, देवकी उपासिका, केशरी कालिमाटी, सुभद्रा पुलांभसा
कर्णकुमारी, रत्नसुन्दर रुवप, जोतिकाजी मखैं, दानकुमारी
कोहिटी, मिठुइवी टेबहा, पूर्णशोभा खस्यौली, क्योमेजु न्याचक
यल, पञ्च्राती धर्मकिंति विहार, जम्मां ३६ जवान या १६ ८।५१
हिंदयमुनी नवही

जवनवती धर्मकिंति विहार

चानचून चन्दा तःपि सर्वश्री धर्मवहादुर दमैत्वा, रत्नदेवी,
नानी छोरी मखैं, सानुमाया गणवाहा, कृष्णमाया पुलांभसा,
पद्म माया, मागन्दी किन्डोल, जम्मां ८ जवानया २०।५०

प्रकाशकया पाखें रचित सफू

- १) विशाखा-चरित्र (द्वि. सं.) (नेपाल भाषा)
- २) बुद्ध-धर्मया मूलंपु
- ३) मध माणवक
- ४) अनाथपिण्डक
- ५) महाकपिन
- ६) शील व जातक
- ७) माता पिता सेवा (नेपाली)
- ८) बौद्ध-धर्मया रूपरेखा



प्रकाशन-प्रतिक्षाय्

- १) बौद्ध-कहानी
- २) राहुल माता
- ३) सम्यक् परिव्राजक

मुद्रकः— द्वि प्रिन्टिंग प्रेस, वंवहाल, काठमाडौं।